

Ville-Veikko Järvilehto

Tekijänoikeudelliset haasteet luovan työn tekijälle Suomessa

Tekijänoikeudelliset haasteet luovan työn tekijälle Suomessa

Ville-Veikko Järvillehto

TJS Opintokeskus, Helsinki. 2012.

ISBN 978-952-5091-22-9

Taitto: Laura Koskinen

Kannen sarja-asu: KEDM

Kannen kuva: Rodeo.fi / Jiri Moucka

Työn teettäminen monimuotoistuu

Tekijänoikeudelliset haasteet luovan työn tekijälle Suomessa -julkaisu on osa isompaa Unelmia uudesta työstä -hanketta, jonka tavoitteena on tukea työntekijöitä työn teettämisen tapojen muuttuessa.

Unelmia uudesta työstä -hanke tuottaa tietoa ja suunnitelmia siitä, miten ammattiliittojen olisi mahdollista palvella jäseniään työsuhteen luonteesta riippumatta. Hankkeessa halutaan parantaa työntekijöiden valmiuksia ennakoida työelämän muutoksia ja toimia muutostilanteissa.

Myös epävarmaa työpolkua eteneville halutaan tarjota tukea oman työhyvinvoinnin parantamiseen, tulotason turvaamiseen ja työssä kehittymiseen riippumatta työsuhteen luonteesta.

Hankkeessa on tuotettu selvitys joustoturvan käyttökokemuksista (Vaherjoki 2011), itsensä työllistävien työmarkkinatilanteesta esimerkkinä fysioterapeutit (Leinikki 2012) sekä julkaisut osaamisperusteisen työtodistuksen kirjoittamisesta (Ukkola 2012) ja tekijänoikeuksista luovilla aloilla (Järvilehto 2012). Lisäksi tulossa on julkaisu lyhytkestoisessa työssä tarvittavista sosioemotionaalisista taidoista esimerkkeinä tuntiopettajat (Hankala 2012).

Hankkeeseen kuuluu luento- ja keskustelutilaisuuksia sekä vierailuja oppilaitoksissa. Lisäksi hanke tuottaa materiaalia pätkätyöläisten käyttöön. Materiaalia on luettavissa TJS Opintokeskuksen verkkosivuilla osoitteessa <http://www.tjs-opintokeskus.fi>

Lisätietoja

Projektipäällikkö, kehittämisasiantuntija Sikke Leinikki sikke.leinikki@tjs-opintokeskus.fi

Unelmia uudesta työstä -hanke on saanut työ- ja elinkeinoministeriön myöntämää Euroopan sosiaalirahaston tukea ja sen toteuttavat yhteistyössä TJS Opintokeskus ja STTK.

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vipuvoimaa
EU:lta
2007–2013

Sisällys

JOHDANTO	6
1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSMENETELMÄT	7
1.1 Tutkimuksen tavoitteet	8
1.2 Tutkimusmenetelmät	8
2 AINEISTON KERUU JA KÄSITTELY	10
2.1 Aineiston keruu	10
2.2 Aineiston käsittely	11
3 TEKIJÄNOIKEUSLAKI - LAINOPILLINEN TAUSTA	13
3.1 Tekijänoikeuden taustaa	14
3.2 Taloudelliset oikeudet	15
3.2.1 Kappaleen valmistaminen	15
3.2.2 Saattaminen yleisön saataviin	16
3.3 Moraaliset oikeudet	17
3.3.1 Isysoikeus	17
3.3.2 Respektioikeus	17
3.4 Tekijänoikeuden rajoitukset	18
3.5 Tekijänoikeuskorvausten käytännöistä	19
3.5.1 Valokuva	19
3.5.2 Kevyt musiikki	20
3.5.3 Taidemusiikki	21
3.5.4 Av-käännökset	21
3.5.5 Rakennustaide	21
4 TUTKIMUKSEN TULOKSET - HAASTEET LUOVASSA TYÖSSÄ	21
4.1 Käyttöoikeuksien hallinta	22
4.1.1 Tekijänoikeuden loukkaukset	22
4.1.2 Aineistopankit ja Internet	26

4.1.3 Oikeuksien hallintamekanismit	28
4.2 Neuvotteluasema	28
4.2.1 Liikaa tekijöitä	28
4.2.2 Aineistopankit	30
4.2.3 Sopimukset	32
4.2.4 Neuvottelutaidot	33
4.3 Tulonmuodostus	35
4.3.1 Oman työn hinnoittelu	35
4.3.2 Palkkiot luovasta työstä	37
4.3.3 Apurahat	39
4.3.4 Tekijänoikeuskorvaukset	39
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET - RATKAISUJA HAASTEISIIN	42
5.1 Käyttöoikeuksien hallinta	42
5.1.1 Oikeuksien valvonta	42
5.1.2 Käyttöoikeuksista viestiminen	43
5.2 Neuvotteluasema	44
5.2.1 Neuvottelutaidot	44
5.2.2 Ammattitaito	46
5.3 Tulonmuodostus	48
5.3.1 Tekijänoikeuskorvaukset	48
5.3.2 Ansaintamallit	49
6 YHTEENVETO JA TULOSTEN POHDINTAA	51
7 JATKOTUTKIMUKSEN TARVE	55
LÄHTEET	56

JOHDANTO

Pelastakaa reilu journalismi! Näillä sanoilla ryhmä valokuvaajia, toimittajia, graafikoita ja kuvittajia marssi 7. syyskuuta 2011 Rautatientorille puolustamaan oikeuksiaan. Mielenosoituksen järjestänyt Pro Freet -ryhmä osoitti mieltään puolustaakseen luovan työn tekijöiden oikeuksia lehtitalojen epäreiluiksi katsomiaan avustajasopimuksia vastaan. Avustajasopimuksissa, joita lehtitalojen puolelta on kutsuttu muun muassa Internet-ajan välttämättömydeksi¹, avustaja luovuttaa lehtijuttunsa tai valokuvansa kaikki tekijänoikeudet nykyisiin ja vielä keksimättömiin jakelukanaviin. Sopimuksia pidetään tylynä saneluna ja tekijän toimia rajoittavina², ja ne ovat saaneet kovaa arvostelua osakseen valtiojohdolta asti kulttuuri- ja urheiluministeri Paavo Arhinmäkeä myöten³. Sadat avustajat olivat keväällä 2012 jättäneet esimerkiksi Sanoma Magazinesin sopimuksen allekirjoittamatta⁴. Allekirjoituksesta kieltäytyneiltä työnantaja ilmoitti töiden loppuvan maaliskuun 2012 alussa⁵.

Edellinen on esimerkki tekijänoikeudellisista haasteista luovan työn tekijälle. Toimintaympäristön muuttuessa toimijat joutuvat tarkastelemaan toimintatapojaan, jolloin neuvotteluaseman vahvuus määrittää sen, kuka joutuu joustamaan eniten. Esimerkissä lehtitalot panevat tuotettaan kuntoon heille sisältöä tuottavien avustajien, kuten valokuvaajien ja toimittajien, tekijänoikeuksien kustannuksella. Tekijänoikeuksien, jotka ovat näiden avustajien pääasiallinen tulonlähde.

Tekijänoikeudet ovat murroksessa. Digitalisoituminen on mahdollistanut rajattoman kopioinnin ja aineiston välittämisen pienillä kustannuksilla, ja tämä on muuttanut muun muassa äänitealan toimintatapoja ja pelisääntöjä⁶. Digitaalisuuden myötä helposti kopioitavissa olevien teosten, kuten valokuvien ja äänitemusiikin tekijänoikeuksien loukkaukset ovat lisääntyneet⁷.

Digitaalisen teknologian ja erilaisten verkkopalveluiden kehittyminen on avannut uusia mahdollisuuksia käyttää, muokata ja jakaa sisältöä verkossa, ja myös palveluiden käyttäjät joutuvat tekijänoikeuden kanssa tekemisiin⁸. Aiheeseen perehtymättömät voivat kohdata ongelmatilanteita; tekijänoikeuslakia pidetään mutkikkaana ja vaikeana

1 Yle Uutiset (2012)
2 Yle Uutiset (2012)
3 Kansan Uutiset (2012)
4 Yle Uutiset (2012)
5 Yle Uutiset (2012)
6 Työ- ja elinkeinoministeriö (2008:13)
7 Työ- ja elinkeinoministeriö (2008:13)
8 Lessig (2008:38)

selkoisena⁹. Tähän viittaavat myös Työ- ja elinkeinoministeriön teettämät selvitykset, joiden perusteella immateriaalioikeusosaamisessa on merkittäviä puutteita alan tekijöiden keskuudessa¹⁰.

Vuonna 2008 Työ- ja elinkeinoministeriö asetti Luovan talouden strategisen hankkeen, jonka tarkoituksena oli kehittää luovien alojen yrittämistä¹¹. Hankkeen loppuraportissa muun muassa todetaan, että luovan työn projektiluonteisuus ja yrittäjyys ovat lisääntyneet¹², ja työuran pirstoutuessa työntekijältä vaaditaan entistä enemmän oman osaamisen kehittämistä ja yrittäjämäistä otetta¹³. Raportissa puhutaan kahdesta kehitystrendistä: aineettomista oikeuksista ja luovien sisältöjen kasvavasta merkityksestä liiketoiminnassa¹⁴. Näiden merkitys näkyy maailmanlaajuisesti YK:n kaupan ja kehityksen järjestön raportissa vuodelta 2010, jossa kerrotaan luovien tuotteiden ja palveluiden viennin arvon kasvaneen maailmanlaajuisesti vuosina 2007–2008 samaan aikaan, kun kansainvälinen kauppa kokonaisuutena supistui¹⁵. Sama kehitys näkyi myös Suomessa, missä luovien alojen ja tekijänoikeustoimialojen arvonlisäys oli muun muassa matkailualaa ja paperialaa suurempi¹⁶.

Tekijänoikeusalat ja luovan työn tekijät ovat tämän murroksen keskellä. Tekijänoikeusasioita on käsitelty paljon valtiollistenkin hankkeiden kautta¹⁷, mutta usein keskitytään yrityksiin, eikä niinkään yksittäisiin ammatinharjoittajiin. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää yksittäisten luovan työn tekijöiden tekijänoikeudellisia haasteita ja etsiä ratkaisuja näihin haasteisiin.

Tutkimus on osa TJS Opintokeskuksen Unelmia uudesta työstä -hanketta, jonka tavoite on tukea epävarmassa työelämässä työskenteleviä ja parantaa heidän työolojaan ja työehtojaan. Työn teettämisen tavat ja muodot ovat muuttuneet monilla alioilla muun muassa siten, että työtä teetään lyhyemmissä pätkissä. Luovan työn tekijöille pätkätyö ja vaihtuvat työtilanteet ovat olleet todellisuutta jo pitkään, sillä luovaa työtä ei useinkaan teetetä vakituudessa työsuhhteessa.

9 Perustuslakivaliokunta (2005)
10 Työ- ja elinkeinoministeriö (2008:39)
11 Työ- ja elinkeinoministeriö (2011a:3)
12 Työ- ja elinkeinoministeriö (2011a:38)
13 Työ- ja elinkeinoministeriö (2011a:39)
14 Työ- ja elinkeinoministeriö (2011a:22)
15 UNCTAD (2010:xxiii)
16 Työ- ja elinkeinoministeriö (2011b:6)
17 ks. esim. Työ- ja elinkeinoministeriö (2011b)

1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Kiinnostukseni tekijänoikeuksia kohtaan on kasvanut samaan aikaan, kun digitaaliset sisältöpalvelut ovat kehittyneet ja haastaneet vanhat tekijänoikeudelliset rakenteet. TJS Opintokeskuksen tarve tähän liittyvälle tutkimukselle oli hyvin sovitettavissa omaan kiinnostukseeni kulttuuri- ja viihdealaan, jonka parissa olen myös osa-aikaisesti työskennellyt jo lähes kymmenen vuotta. Näin tutkimus alkoi rakentua osana työn teettämisen tapojen muutoksia ja työntekijän asemaa käsittelevää Unelmia uudesta työstä -hanketta.

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen tavoitteita, taustalla olevaa menetelmäopillista teoriaa sekä käytettyjä tutkimusmenetelmiä.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on löytää ja yksilöidä Suomessa toimivien luovan työn tekijöiden kohtaamia tekijänoikeudellisia haasteita ja etsiä näihin ratkaisuja. Tämä tehdään tutkimalla luovan työn tekijöiden kuvauksia siitä, millaista on tekijänoikeuden varassa toimiminen ja tekijänoikeudella kaupankäynti. Tutkimusaineistosta ja kirjallisuudesta johdetaan ratkaisuja löydettyihin ongelmiin.

Tutkimuksen tavoitteena on tarjota Akavan ja STTK:n jäsenjärjestöille evästyksi siihen, minkälaisia asioita työntekijän tulisi ottaa huomioon tehdessään tekijänoikeuksia synnyttävää työtä.

1.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmänä käytettiin laadulliseen tutkimukseen lukeutuvaa grounded theory -menetelmää, jossa tutkimuksen teoria pohjautuu kerättyyn aineistoon ilman, että taustalla vaikuttaa olemassa olevia tutkimuksia tai teorioita¹⁸.

Grounded theory -menetelmässä aineistosta löytyneitä havaintoja pelkistetään ja kategorisoidaan vertailemalla sen osia toisiinsa¹⁹. Aluksi grounded theory -menetelmässä aineistoa koodataan "vapaalla koodauksella" ilman ennakkojäsennystä²⁰. Koodeista syntyneitä kategorioita yleistetään siten, että löydetään riittävän suppea määrä ydin-

18 Metsämuuronen (2006:97)

19 Metsämuuronen (2006:99)

20 Metsämuuronen (2006:100)

kategorioita. Tutkija analysoi jo aineistonkeruuvaiheessa saatua aineistoa, tekee sen perusteella määrittelyjä ja jakaa löydöksiä kategorioihin²¹. Kategorioita tarkennetaan lisäämällä niiden alle uusia osia aineistosta, ja näin kategorioita ennen pitkää saturoituu, kun mitään uutta ei enää löydy²². Aineiston käsittely jatkuu tällä tavalla aineiston keruun rinnalla tutkimuksen loppuun saakka²³. Metsämuuronen (2006) kuvaa ydinkategorioita aineiston pääteemoina²⁴, jotka selittävät suurimman osan tutkittavan ilmiön vaihtelusta²⁵. Lopputuloksena on teoria, joka selittää käyttäytymistä²⁶.

Halusin tutkia tekijänoikeudellisten haasteiden yksityiskohtaisia rakenteita ja luonnollisia tilanteita²⁷. Toisaalta lähtökohtana oli rakentaa uusi näkökulma luovan työn tekijän tekijänoikeushaasteisiin, ja näin ollen halusin pitää erilaiset rajausvaihtoehdot mahdollisimman avoinna ennen aineistonkeruun aloittamista. Nämä seikat puolsivat grounded theory -menetelmän valintaa.

Grounded theory -menetelmän tarkoitus on kehittää uutta teoriaa²⁸. Mattila (2006) kuvaa tutkimuksen luotettavuutta validiteetin ja reliabiliteetin kautta. Tutkimuksen pätevyys riippuu siitä, miten hyvin se osuu kohdeilmiöön²⁹. Teemahaastattelu tuotti runsaasti tekijänoikeudellisiin haasteisiin liittyviä kuvauksia. Pieniä muutoksia haastattelujen teemarunkoon tekemällä oli jo parin ensimmäisen haastattelun jälkeen nähtävissä haastatteluja ja haastateltavia yhdistäviä teemoja. Ilmiön kuvaaminen aineistosta johdettujen kategorioiden kautta oli luontevaa, joskin kaikille haastatteluissa ilmenneille kuvauksille ei löytynyt täysin sopivalta tuntuvaan kategoriaan. Kategorioiden saturoitumisen ongelmiin voi osatekijänä olla aineiston suppeus.

Alasuutari (2011) esittää, että laadullisessa tutkimuksessa on tärkeintä löytää selitysmalli, joka pätee mahdollisimman hyvin kyseessä olevan tutkimuksen aineistoon. Hän nimittää tätä ”paikalliseksi selittämiseksi”³⁰. Tutkimuksen avulla löydetyn teorian tulee päteä mahdollisimman monen aineistosta löydetyn johtolangan suhteen³¹. Toisaalta tutkimustulosten toistettavuus määrittää sen reliabiliteetin. Tutkimusta tulee arvioida sen perusteella, millainen mahdollisuus lukijalla on seurata tutkijan päättelyä ja sitä kautta päätyä samoihin tulkintoihin³².

21 Glaser & Strauss (1999:43)
22 Metsämuuronen (2006:100)
23 Glaser & Strauss (1999:43)
24 Metsämuuronen (2006:101)
25 Metsämuuronen (2006:100)
26 Metsämuuronen (2006:101)
27 Metsämuuronen (2006:88)
28 Metsämuuronen (2006:102)
29 Mattila (2006:216)
30 Alasuutari (2011:243)
31 Alasuutari (2011:243)
32 Mattila (2006:216)

Tutkimuksessa käsittelen haastatteluaineistosta löydettyjä kuvauksia tekijänoikeudellisista haasteista ja vertailen niitä keskenään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaillen. Aineiston käsittely luvuissa 4 ja 5 etenee teema kerrallaan antaen lukijalle käsityksen aineiston käsittelyn etenemisestä ja sen kategorisoinnissa käytetyistä perusteista.

Laadullisen tutkimuksen laadun parantamiseen voidaan käyttää triangulaatiota, johon kuuluu muun muassa kategoriarakennelman täsmentäminen ja korjaaminen vertaamalla sitä uuteen aineistojoukkoon³³. Uutena aineistojoukkona voidaan tässä tutkimuksessa pitää jokaisen haastattelun litteroinnin valmistumista, minkä jälkeen vertasin uutta haastatteluaineistoa olemassa oleviin kategorioihin. Tämän avulla kategoriat tarkentuivat aineiston karttuessa.

2 AINEISTON KERUU JA KÄSITTELY

Aineiston keruu alkoi, kun tutkimuksen alustavat teemat olivat selvillä. Tässä luvussa käsittelen aineiston keruuta ja siihen liittyviä käytännön toimia.

2.1 Aineiston keruu

Aineistonkeruumenetelmäksi valitsin laadullisessa tutkimuksessa usein käytetyn puolistrukturoidun teemahaastattelun, koska halusin pitää haastattelut keskustelunomaisina ja epämuodollisina³⁴. Haastattelut koostuivat osittain ennalta määritetyistä teemoista ja aihepiireistä, joiden ulkopuolelle annoin keskusteluiden aika ajoin erkaantua. Tämä antoi tilaa aineistosta löytyville uusille teemoille³⁵.

Lähtökohtana haettaville haastateltaville oli, että he kuuluisivat luovien alojen työntekijöihin, joiden työstä syntyy tai saattaa syntyä tekijänoikeuksia. Luovien alojen määrittelyssä käytin YK:n kaupan ja kehityksen järjestön määritelmää luovien alojen kategorioista³⁶. Tämän pohjalta pyrin keräämään haastateltavia monipuolisesti eri aloilta. Haastateltavia haettiin Akavan ja STTK:n verkostojen kautta sekä eri ammattialojen omista verkostoista.

Akavan ja STTK:n jäsenjärjestöille lähetettiin haastattelupyyntö, johon sain muutamia vastauksia lähinnä graafiselta alalta sekä arkkitehdiltä. Tätä kautta sovin haastattelut

33 Mattila (2006:217)

34 Mattila (2006:34)

35 Ruusuvuori & Tiittula (2005:11)

36 YK:n kaupan ja kehityksen järjestö (2010:8, fig. 1.3)

kahden graafisen suunnittelija ja arkkitehdin kanssa. Valokuvaajia hain valokuvaajien omista verkostoista, muun muassa Facebookiin perustetusta Pro Freet -ryhmästä, mistä sain paljon valokuvaajien yhteydenottoja. Valitsin näistä kolme aktiivisinta haastateltaviksi. Musiikkialan järjestöistä otin yhteyttä muun muassa Gramexiin ja Teostoon, ja tätä kautta laulaja-lauluntekijä ja säveltäjä ottivat minuun yhteyttä. Lisäksi löysin haastateltavaksi av-kääntäjän kääntäjien verkostojen kautta.

Haastateltaviksi valikoitui näin ollen kolme omissa yrityksissään toimivaa valokuvaajaa, kaksi graafista suunnittelijaa (yrittäjä ja työtön jatko-opiskelija), kevyen musiikin laulaja-lauluntekijä, klassisen musiikin säveltäjä, suomalaisessa mediatalossa työskentelevä av-kääntäjä sekä eläkkeellä oleva kaupunginarkkitehti. Kokonaisuudessaan tutkimus sisälsi yhdeksän haastattelua, joista kukin kesti tunnista kahteen tuntia.

Alasuutarin mukaan tutkimuskysymykset voivat laadullisessa tutkimuksessa muotoutua vielä tutkimuksen aikana³⁷. Haastattelut käynnistettiin, kun käsitys alustavista teemoista ja aihealueista oli selvillä. Luovan työn tekijän taloudelliset ja moraaliset oikeudet sekä tekijänoikeuksiin liittyvät sopimuskäytännöt olivat haastattelukysymysten peruslähtökohta. Näiden teemojen pohjalta haastatteluista muotoutui keskusteluja tekijänoikeudellisista haasteista. Lisäksi haastatteluiden edetessä niitä ohjaaviksi teemoiksi hahmottuivat tekijän neuvotteluasema ja tekijänoikeusosaaminen.

2.2 Aineiston käsittely

Haastatteluaineistoa analysoitiin ja lokeroitiin aineistonkeruun aikana ja sen jälkeen grounded theory -mentelmän mukaisesti. Ensimmäinen vaihe oli aineiston avoin koodaus. Haastatteluaineistosta poimittiin haastateltavien kommentteja, indikaattoreita³⁸, joille annettiin kutakin kommenttia kuvaava nimi eli koodi. Indikaattorit jaettiin tekijänoikeudellisia haasteita ja ratkaisuja kuvaaviin kommentteihin tutkimustavoitteiden mukaisesti. Indikaattoreita vertailtiin keskenään, jotta niissä esiintyvät samankaltaisuudet ja eroavaisuudet olivat paremmin hahmotettavissa³⁹. Tämän jälkeen samantyyppiset koodit kerättiin ryhmiin, jonka jälkeen indikaattorit käytiin uudelleen läpi näitä koodeja seuraten. Tämän avulla koodausta tiivistettiin yhdistelemällä indikaattoreita yleisempien kategorioiden alle.

Aineiston jaottelussa käytin osittain haastateltavien käyttämiä termejä. Kun vertailuvaiheessa oli nähtävissä joidenkin kuvausten keskinäinen yhteys, nimesin kuvaukset tarvittaessa uudelleen. Alla on esimerkki kahden alakategorian muodostumisesta

37 Alasuutari (1994:240)

38 Metsämuuronen (2006:99)

39 Metsämuuronen (2006:99)

ydinkategoriaan neuvotteluasema. Yhdeksi alakategorioista muodostui kategoria liikaa tekijöitä, joka esiintyi useassa haastattelussa. Haastateltavat ottavat kantaa tekijöiden määrään toimintaympäristöä haittaavana elementtinä. Haastateltava kertoo liian suuren tekijämäärän kouluttamisesta alalle:

Nimenomaan. Ja sitten se, että samanaikaisesti meillä on säveltäjäkoulutus lisääntynyt. Eli kun mä olin nuori niin se oli... kävi ihan erikoisesta ratkasusta että halusin semmosta opiskella. Ja nyt sieltä tulee monta... valmistuu monta säveltäjää vuodessa. Mihin ne on tarkoitus laittaa?

Toisen haastateltavan näkemyksen mukaan Internet on kasvattanut tekijöiden määrää ja hämärtänyt rajaa ammattilaisen ja harrastelijan välillä:

On se tuonu semmosta demokratiaa siihen, mutta tietenkin se huono puoli siinä on, että kuka sitä vartioi. Että sitten kaikki amatöörikin pääsee samoille markkinoille.

Osa haastateltavista pohtii tekijöiden määrän kasvun seurauksia:

Me puhutaankin nyt tai tiedetään, että tällä hetkellä on menossa valtava luovien alojen konkurssiaalto. Vähäsen... osin johtuen näistä lehtitalojen sopimuksista. Ja plus että alalla on liikaa tekijöitä.

Toinen samaan ydinkategoriaan kuuluva alakategoria, aineistopankit, sisälsi haastateltavien kuvauksia siitä, miten aineistopankit vaikuttavat käyttöoikeuksista neuvottelemiseen tilaajien ja muiden toimijoiden kanssa. Haastateltava kertoo, millaisilla ehdoilla haluaa sopia omista tekijänoikeuksistaan:

Mutta kaikki kädentaito-ohjeet, niin nehan on käytettävissä niinku vuosia tai vuosikymmeniä. Ja jos mä haluaisin tehdä niillä itse joskus jotain, nii en mä halua antaa oikeuksia pois. Ja varsinkin ilman ekstrakorvausta, mikä on aika yleinen käytäntö, että korvaustaso tuntuu pysyneen samana mutta halutaan laajemmalla käyttöoikeudet.

Toisaalta kuvataan neuvottelutilannetta sekä sen vaatimuksia ja seurauksia tekijälle, kuten kahdessa seuraavassa katkelmassa:

Tämmösten toimijoiden ku meidän pitää sit koko ajan auliisti selittää ihmisille, että miks tää maksaa sen ja sen verran ja miks teidän ei kannata käyttää vaikka jotain kuvapankkikuvia. Tai että miks me ei anneta kaikkia käyttöoikeuksia. Se on ihan tyypillinen tilanne asiakkaiden kanssa, että ne aina haluaa kaikki käyttöoikeudet.

Siellä mun entisellä työnantajalla niin, joka on suomen markkinajohtaja näistä valokuvausagenttuureista, niin siellä on sit monesti isot keikat jää sivu suun sen takia, että se myyvä osapuoli ei taivu sen asiakkaan vaatimuksiin siitä kaikista oikeuksista.

Tutkimuksen edetessä sen laajempi teema luovan työn tekijän tekijänoikeushaasteista tarkentui kolmeen osa-alueeseen: käyttöoikeuksien hallintaan, neuvotteluasemaan sekä tulonmuodostukseen. Osa-alueet jaettiin lisäksi haasteisiin ja ratkaisuihin.

Käyttöoikeuksien hallinnalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa tekijänoikeudella suojatun teoksen käyttöoikeuksiin liittyviä ongelmatilanteita tai vastaavasti haastateltavan tapaa ratkaista tai ehkäistä näitä ongelmia. Neuvotteluasemaan luokittelin sopimus-käytäntöihin, toimeksiantoihin, työllistymiseen tai neuvotteluun liittyvät kuvaukset. Tulonmuodostuksessa haastateltavat kuvaavat niitä tapoja ja työmuotoja, millä he ansaitsevat elantonsa.

3 TEKIJÄNOIKEUSLAKI - LAINOPILLINEN

TAUSTA

Tekijänoikeus antaa teoksen tekijälle mahdollisuuden määrätä teoksensa käytöstä. Kyseessä on kielto-oikeus eli tekijä saa tekijänoikeuslain rajoitusten puitteissa yksinoikeuden sekä hyödyntää henkistä omaisuuttaan että kieltää muita hyödyntämästä sitä⁴⁰. Tekijänoikeus luetaan osaksi immateriaalioikeuksia, joihin kuuluvat tekijänoikeuden lisäksi teollisoikeudet: tavaramerkkioikeus, patentit, mallioikeus sekä hyödyllisyysmallit⁴¹. Kaikille immateriaalioikeuksille on ominaista yksinoikeus ja toisaalta tasapainon säilyttäminen eri osapuolten, kuten esimerkiksi kuluttajien ja sisällöntarjoajien, tavoitteiden välillä⁴². Toisin kuin teollisoikeuksissa, tekijänoikeus ei edellytä erillistä rekisteröintiä syntyäkseen, vaan tekijänoikeus alkaa siitä hetkestä kun teos on luotu⁴³.

Tekijänoikeus suojaa kirjallisia ja taiteellisia teoksia, joihin Suomen tekijänoikeuslain mukaan kuuluvat kirjalliset ja suulliset esitykset, sävellys- tai näyttämöteokset, elokuva-, valokuva- ja muut kuvataiteen teokset, rakennustaide, käsitaidetyöt sekä taide-teollisuuden tuotteet⁴⁴. Kartta, selittävä piirustus, graafinen tai plastillisesti muotoiltu teos sekä tietokoneohjelma luetaan myös teoksiksi. Lista teoksen ilmenemismuodoista on kuitenkin avoin, ja oleellista tekijänoikeuslain kannalta on se, onko kyseessä kirjallinen tai taiteellinen teos⁴⁵. Tekijänoikeuslaissa tätä ei ole sen tarkemmin määritetty, vaan lainsäädännön tueksi nousee kansainvälinen tekijänoikeustraditio. Usein

40 Pihlajarinne (2012:384)

41 Työ- ja elinkeinoministeriö (2012)

42 Pihlajarinne (2012:384)

43 Haarman & Mansala (2007:122)

44 Tekijänoikeuslaki 1§:n 1 mom.

45 Haarman & Mansala (2007:82)

viitataan itsenäisyyden ja omaperäisyyden kriteeriin⁴⁶. Suosituksenomaisia lausuntoja tekijänoikeudellisiin kysymyksiin antavan Tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa viitataan tähän samaan periaatteeseen teoskynnyksen määrittämisen yhteydessä. Lausunnon 2002:17⁴⁷ mukaan kirjallisen tai taiteellisen tuotteen on oltava ”tekijänsä henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos”. Tähän liittyy oletus, ettei kukaan muu olisi päätenyt samanlaiseen lopputulokseen. Teoskynnyksen ylittyminen ratkaistaan näillä kriteereillä aina tapauskohtaisesti⁴⁸.

Tekijänoikeus voidaan jakaa taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin, ja ne määritellään Suomen tekijänoikeuslain pykälissä 2§ ja 3§. Taloudellisiin oikeuksiin kuuluu oikeus kieltää kappaleen valmistaminen ja teoksen saattaminen yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijan lupaa⁴⁹. Moraalisiin oikeuksiin kuuluvat isyysoikeus eli oikeus tulla nimetyksi teoksen tekijänä sekä respektioikeus, jonka avulla tekijä voi kieltää teoksen saattamisen yleisön saataviin häntä loukkaavassa muodossa tai yhteydessä⁵⁰.

3.1 Tekijänoikeuden taustaa

Tekijänoikeuden katsotaan alkaneen Englannista, missä ensimmäinen laki teoksen monistamisesta astui voimaan vuonna 1709⁵¹. Laki siirsi valtaa kirjapainoilta teosten tekijöille antamalla näille 14 vuoden yksinoikeuden⁵². Tähän aikaan kirjailijan ainoa tapa hyötyä taloudellisesti työstään oli siirtää oikeudet jollekin harvoista kirjapainoista, joiden tehtävänä oli painaa ja levittää teosta⁵³. Vaikka tekijän vaihtoehdot yksinoikeuden hyödyntämiseen olivat vähissä, tunnustettiin tällöin ensimmäistä kertaa luovan työn arvo antamalla yksinoikeus tekijälle kirjapainojen sijaan.

Tekijänoikeuden perustelulla nähdään yleisesti olevan kaksi opinhaaraa. Angloamerikkalainen oikeustraditio painottaa tekijän taloudellisia oikeuksia, jotka antavat tekijälle mahdollisuuden joko tuotteistaa ja myydä teokseensa perustuvaa tuotetta tai siirtää oikeudet toiselle osapuolelle sopivaan hintaan. Ilman yksinoikeutta tekijä menettäisi mahdollisuuden hyötyä teoksestaan, ja tämä vuorostaan alentaisi motivaatiota luoda uusia teoksia. Valtio antaa lainsäädännön avulla tekijänoikeussuojaa teoksille, jotka katsotaan yhteiskunnallisesti tärkeiksi, mutta joita ei välttämättä syntyisi, mikäli tekijöille ei taata riittävää kannustetta niiden tekemiseen. Leppämäki (2006) kuvailee väitöskirjassaan, kuinka yhteiskunnan kehitykseen vaikuttava teoksen saatavuus

46 Haarman & Mansala (2007:82)

47 Tekijänoikeusneuvosto (2002:4-5)

48 Tekijänoikeusneuvosto (2002:4-5)

49 Tekijänoikeuslaki 2§

50 Tekijänoikeuslaki 3§

51 MacQueen et al (2010:37)

52 MacQueen et al (2010:37)

53 MacQueen et al (2010:37)

tasapainotetaan tekijälle annettavien yksinoikeuksien kanssa⁵⁴. Angloamerikkalaisen näkemyksen mukaan tekijänoikeudella pyritään korjaamaan henkisen luomistyön tuloksia kohtaava markkinahäiriö⁵⁵. Toinen opinhaara, mannereurooppalainen näkemys korostaa vuorostaan tekijyyttä ja yksittäisen tekijän oikeuksia luotuun työhön⁵⁶. Mannereurooppalaiseen käsitykseen liittyy oikeudenmukaisuuden periaate, jonka mukaan tekijä ansaitsee tekijänoikeuden tuoman kielto-oikeuden tehtyyn työhön⁵⁷.

3.2 Taloudelliset oikeudet

Tekijänoikeuslain 2§:ssä käsitellään tekijän taloudellisia oikeuksia, jotka voidaan jakaa kahteen osaan, kappaleen valmistamiseen ja yleisön saataviin saattamiseen. Yksinoikeus koskee kappaleen valmistamista ja saataviin saattamista ”muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen”.⁵⁸

Tekijänoikeudessa taloudellisilla oikeuksilla viitataan siihen kielto-oikeuteen, mikä oikeudenhaltijalla on suhteessa teoksen käyttöön, kopiointiin, julkiseen esittämiseen ja yleisölle välittämiseen tai saattamiselle yleisön saataviin. Taloudelliset oikeudet turvaavat tekijälle mahdollisuuden päättää, millä tavalla hän haluaa taloudellista hyötyä teoksestaan. Tämä yksinoikeus on yleensä välttämätön, jotta oikeudenhaltija ei joudu välittömästi kilpailemaan teoksesta kiinnostuneesta yleisöstä. Tekijänoikeus takaa tekijälle neuvotteluaseman teoksen käytöstä sovittaessa⁵⁹. Tämä on oleellista etenkin silloin, kun kappaleen valmistamisen kustannukset ovat hyvin pienet. Esimerkiksi jos musiikkikappale on verkosta ilmaiseksi ladattavissa, oikeudenhaltijan mahdollisuudet ja neuvotteluasema kappaleen myyntiin omien verkostojen kautta pienenee, koska teos on todennäköisemmin saatavissa helpommin ja edullisemmin muita reittejä pitkin.

3.2.1 Kappaleen valmistaminen

Oikeudenhaltijalla on oikeus kieltää tekijänoikeuden voimassaolon ajan kappaleiden valmistaminen suojaan nauttivasta teoksesta. Kappaleiden valmistamisella tarkoitetaan ”teoksen saattamista aineelliseen muotoon”⁶⁰. Voidaan puhua myös tallentamisesta tai toisintamisesta. Tekijänoikeuslaki määrittää kappaleen valmistamisen seuraavasti⁶¹:

54 Leppämäki (2006:18)
55 MacQueen et al (2010:44)
56 MacQueen et al (2010:44)
57 Haarman (2005:10)
58 Tekijänoikeuslaki 2§:n 1 mom.
59 Haarman (2005:10)
60 Haarman & Mansala (2007:84)
61 Tekijänoikeuslaki 2§:n 2 mom.

“Kappaleen valmistamisena pidetään sen valmistamista kokonaan tai osittain, suoraan tai välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinolla ja missä muodossa tahansa. Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa.”

Alun perin kappaleen valmistaminen on viitannut teokselle annettavaan fyysiseen muotoon, mutta tekijänoikeuslain määritelmä on väljyytensä vuoksi toimiva edelleen. Tekijällä on kielto-oikeus kappaleen valmistamiseen kaikilla tavoilla, niin digitaalisessa kuin fyysisessä muodossa.⁶² Teoksen saattaminen aineelliseen muotoon käsittää teoksen siirtämisen sekä fyysisiin ja digitaalisiin muotoihin että muihin ilmaisumuotoihin. Tällöin esimerkiksi fiktiivisen romaanin pohjalta tehty elokuva on alkuperäisen romaanin kappale, josta elokuvan ”valmistaminen” vaatii luvan romaanin kirjoittajalta tai nykyiseltä oikeudenhaltijalta.

3.2.2 Saattaminen yleisön saataviin

Tekijänoikeuslain mukaan saattaminen yleisön saataviin voi tapahtua neljällä eri tavalla. Ensimmäinen on johtimitse tai johtimitta tapahtuva välittäminen, missä yleisöllä voi myös olla mahdollisuus valita aika ja paikka, jolloin he saavat teoksen saataviinsa. Tavallisia teoksen välittämismuotoja ovat esimerkiksi radio- tai televisiolähettykset. Yleisölle välittämiseen kuuluu myös teoksen lataaminen verkkoon siten, että se on mahdollista ladata maksua vastaan tai maksutta⁶³. Tällöin aineiston palvelimelle ladanneen tahon katsotaan toimivan välittäjänä⁶⁴.

Toinen tapa saattaa teos yleisön saataviin on julkinen esittäminen läsnä olevalle yleisölle. Julkinen esittäminen tarkoittaa sellaista teoksen esittämistä, missä yleisö on paikalla⁶⁵. Tähän voivat sisältyä muun muassa konsertit ja teatteriesitykset. Myös tallenteelta teosta esitettäessä puhutaan esittämisestä⁶⁶. Julkisuuden kriteeriä ei ole määritelty tekijänoikeuslaissa, vaan sen määrittelyssä turvaudutaan tekijänoikeuskirjallisuuteen ja oikeustapauksiin. Näiden perustella esittäminen on julkista, kun yleisöä ei ole ennalta määrätty, vaan esittäminen tapahtuu avoimelle piirille⁶⁷. Julkisuuden kriteeri täyttyy myös, jos kyseessä on suurehko suljettu piiri⁶⁸.

Kolmanteen ryhmään kuuluu teoksen tarjoaminen myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi tai muu levittäminen yleisön keskuuteen. Levittämisellä yleisön keskuuteen tarkoitetaan fyysisten teoskappaleiden myymistä, vuokraamista tai lainaamista. Kirjastot, levykaupat ja videovuokraamot ovat esimerkkejä levittäjistä, joiden tulee

62 Haarman (2005:113)
63 Haarman (2005:122)
64 Haarman (2005:123)
65 Haarman (2005:126)
66 Haarman (2005:126)
67 Haarman (2005:128)
68 Tekijänoikeuslaki 2§:n 4 mom.

saada toimintaansa oikeudenhaltijan lupa.⁶⁹ Levittäminen tapahtuu, kun teoskappale on saatettu oikeudenhaltijan ja tämän ”yksityispiirin ulkopuolelle”⁷⁰.

Lisäksi tekijällä on oikeus kieltää teoksensa ilman teknistä apuvälinettä tapahtuva julkinen näyttäminen⁷¹ ennalta määräämättömälle yleisölle⁷². Teoskappaletta saa käyttää teoksen näyttämiseen julkisesti, kun se on tekijän suostumuksella myyty tai luovutettu pysyvästi⁷³. Tällöin puhutaan tekijänoikeuden raukeamisesta⁷⁴.

3.3 Moraaliset oikeudet

Moraaliset oikeudet perustuvat tekijän maineen ja kunnian suojeluun. Tekijänoikeuslain mukaan tekijällä on oikeus tulla nimetyksi teoksen tekijänä, vaikka taloudelliset oikeudet teoksesta olisivatkin jollakin toisella osapuolella. Tämän lisäksi tekijällä on oikeus kieltää teoksen esittäminen tai muokkaaminen tavalla, josta tekijän maine voisi kärsiä tai joka loukkaisi teoksen tekijää. Moraalisilla oikeuksilla voi olla myös taloudellista merkitystä tekijälle. Esimerkiksi tekijän nimen ilmoittamisella teoksen yhteydessä voi olla myönteinen vaikutus tekijän maineeseen ja tämän töiden menekkiin⁷⁵.

3.3.1 Isyysoikeus

Isyysoikeudella tarkoitetaan tekijän oikeutta tulla nimetyksi teoksen tekijänä hyvän tavan mukaisesti⁷⁶. Nimeäminen tulee tehdä tekijän haluamassa muodossa. Mikäli tekijä ei halua nimeään ilmoitettavan teoksen yhteydessä, tätäkin tulee kunnioittaa⁷⁷. Hyvän tavan mukaisuus tarkoittaa riittävän tarkkaa yksilöintiä lähteen suhteen. Yleensä nimenomainen teos on ilmoitettava, ja muun muassa kirjallisuudessa töissä kustantaja ja painovuosi ovat oleellisia tietoja.⁷⁸

3.3.2 Respektioikeus

Respektioikeus rajoittaa teoksen muokkaamista ja esittämistä niiltä osin, kun nämä toimenpiteet loukkaavat alkuperäistä tekijää. Vaikka taloudelliset oikeudet olisi myyty eteenpäin, tekijän on mahdollista kieltää teoksen esittäminen tietyissä häntä loukkaavissa yhteyksissä tai teoksen muokkaaminen häntä loukkaavalla tavalla. Respektioike-

69 Haarman (2005:133)

70 Haarman (2005:134)

71 Tekijänoikeuslaki 2§:n 3 mom.

72 Haarman (2005:135)

73 Tekijänoikeuslaki 20§

74 Haarman (2005:135)

75 Haarman (2005:139)

76 Tekijänoikeuslaki 3§:n 1 mom.

77 Haarman (2005:140)

78 Haarman (2005:141)

uden loukkauksia voivat olla esimerkiksi kirjan typistetty versio, laadultaan huonoksi koettu käännös kirjallisesta teoksesta tai uskonnollisen sävelmän kääntäminen iskelmäksi⁷⁹. Haarmanin mukaan respektioikeuden loukkaus ratkaistaan ”lähtökohtaisesti objektiivista mittapuuta käyttäen”⁸⁰. Tekijänoikeuslain esitöistä käy toisaalta ilmi, että myös subjektiivinen näkemys on otettava ”jossain määrin” huomioon⁸¹.

3.4 Tekijänoikeuden rajoitukset

Tekijänoikeuden antamalle kielto-oikeudelle on tekijänoikeuslaissa määritetty rajoituksia tasapainottamaan erilaisia yhteiskunnallisia etunäkökohtia⁸². Suomen tekijänoikeuslaki seuraa tältä osin tietoyhteiskuntadirektiiviä⁸³, jonka 5 artiklassa säädetään jäsenvaltiolle määrätyistä ja sallituista rajoituksista. Tekijänoikeuslaissa rajoituksista säädetään toisessa luvussa. Haarman (2005) jakaa rajoitukset tapaustyypeittäin kolmeen ryhmään: vapaaseen hyväksikäyttöoikeuteen, pakkolisenssitapauksiin sekä sopimuslisenssijärjestelyihin⁸⁴.

Vapaaseen hyväksikäyttöoikeuteen kuuluvat ne tapaukset, joissa teosta saa käyttää kysymättä tekijältä lupaa tai maksamatta tälle korvauksia⁸⁵. Tällaisia tapauksia ovat muun muassa julkistetusta teoksesta muutaman kappaleen valmistaminen yksityiseen käyttöön⁸⁶, kappaleen tilapäinen valmistaminen⁸⁷, kappaleiden valmistaminen lyhytaikaiseen laitostyttöön⁸⁸, kappaleiden valmistaminen arkistoissa, kirjastoissa ja museoissa sisäisiin käyttötarkoituksiin⁸⁹, teoksen kappaleen levittäminen, kun se on myyty ensimmäisen kerran tekijän suostumuksella Euroopan talousalueella⁹⁰, kirjallisen teoksen siteeraaminen ”tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa”⁹¹ sekä rakennusten ja käyttöesineiden muuttaminen tarkoituksenmukaisuussyistä⁹².

Pakkolisenssitapauksissa tekijä on oikeutettu korvaukseen siten, että käyttäjä ja tekijä sopivat keskenään korvauksen suuruudesta. Mahdollisissa riitatilanteissa turvautaan välimiesmenettelyyn⁹³. Pakkolisenssitapauksiin kuuluvat muun muassa opetuk-

79 Haarman (2005:144)

80 Haarman (2005:144)

81 Oikeusministeriö (1953:49)

82 Haarman (2005:154)

83 Tietoyhteiskuntadirektiivi 2001/29/EY - Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa

84 Haarman (2005:156-157)

85 Haarman (2005:156)

86 Tekijänoikeuslaki 12§

87 Tekijänoikeuslaki 11§

88 Tekijänoikeuslaki 15§

89 Tekijänoikeuslaki 16§

90 Tekijänoikeuslaki 19§

91 Tekijänoikeuslaki 22§

92 Tekijänoikeuslaki 25e§

93 Tekijänoikeuslaki 54§

nessä käytettävät kokoomateokset⁹⁴. Suomen tekijänoikeuslaissa pakkolisenssillä ei tarkoiteta tekijän velvollisuutta tarjota lisenssiä, vaan käytännössä sitä, että ”tekijän oikeus on supistettu oikeudeksi korvaukseen”⁹⁵. Ulkomaisen oikeuskirjallisuuden mukaan tällöin puhutaan usein ”lakisäätteisistä lisensseistä”⁹⁶. Pakkolisenssitapauksissa tekijällä ei siis ole kielto-oikeutta, vaan on ainoastaan oikeutettu korvaukseen.

Sopimuslissenssijärjestelyissä teoksen hyväksikäytön ehdoista sovitaan käyttäjän ja sellaisen järjestön kesken, joka edustaa mahdollisimman suurta joukkoa kyseisen alan tekijöistä⁹⁷. Käyttötapauksiin kuuluvat muun muassa valokopiointi⁹⁸, opetus-toiminta ja tieteellinen tutkimus⁹⁹ sekä alkuperäiset¹⁰⁰ ja uudelleenlähetettävät¹⁰¹ radio- ja TV-lähetykset. Tekijänoikeuslain mukaan Opetusministeriö hyväksyy nämä käyttöluvia myöntävät järjestöt enintään viiden vuoden mittaiseksi määräajaksi tehtävänsä¹⁰².

Tietoyhteiskuntadirektiivin mukaisiin rajoituksiin liittyy ehtona kolmen kohdan testi: rajoitukset tulevat kysymykseen ”vain tietyissä erityistapauksissa, jotka eivät ole riskitiedossa teoksen tai muun aineiston tavanomaisen hyödyntämisen kanssa eivätkä kohtuuttomasti haittaa oikeudenhaltijan oikeutettuja etuja”¹⁰³. Toisin sanoen puhutaan sellaisesta käytöstä, jolla ei ole taloudellista merkitystä teoksen tekijälle ja jonka sallimisesta huolimatta oikeudenhaltijalla on mahdollisuus hyötyä taloudellisesti teoksesta.

3.5 Tekijänoikeuskorvausten käytännöistä

Vaikka tekijänoikeuslaki antaa käytännössä saman kielto-oikeuden kaikkien taiteellisen tai kirjallisen teoksen kriteerit täyttävien töiden tekijöille, eri alojen käytännöt korvauksista vaihtelevat. Korvausten tyyppi vaihtelee sopimuslissenssijärjestelmän korvauksista toimeksiantojen kautta saatuihin käyttökorvauksiin. Tehokkain tapa myydä tekijänoikeussuojaa nauttavia teoksia vaihtelee aloittain. Tässä luvussa käsitellään sitä, miten haastateltavien aloilla tekijänoikeuskorvaukset on järjestetty.

94 Tekijänoikeuslaki 18§

95 Haarman (2005:157)

96 Haarman (2005:157)

97 Tekijänoikeuslaki 26§:n 1 mom.

98 Tekijänoikeuslaki 13§

99 Tekijänoikeuslaki 14§

100 Tekijänoikeuslaki 25f§

101 Tekijänoikeuslaki 25g§

102 Tekijänoikeuslaki 26§:n 2 mom.

103 2001/29/EY - Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa

3.5.1 Valokuva

Valokuvaajat sopivat pääsääntöisesti kuviensa käyttöoikeuksista valokuvan tilaajan kanssa. Valokuvaaja luovuttaa sopimuksella tilaajalle käyttöoikeudet tietyksi ajaksi korvausta vastaan, ja tämä yleensä muodostaa pääosan freelancerina ja yrittäjänä toimivan valokuvaajan tuloista. Julkaistujen valokuvateosten valokopiointi yksityiskäyttöön on sallittua tekijänoikeuslain 13§:n mukaan sopimuslisenssin nojalla¹⁰⁴. Kopiosto hallinnoi Opetusministeriön päätöksellä fyysisten teoskappaleiden valokopiointia¹⁰⁵, ja tilittää oikeudenhaltijoille korvauksia itse määrittelemällään tavalla¹⁰⁶.

Oikeuksien myynnin ja kopiointikorvausten lisäksi teoskynnyksen ylittävän valokuvan oikeudenhaltija on oikeutettu jälleenmyyntikorvaukseen aina, kun ”taidemarkkinoiden ammattilainen” ostaa tai myy valokuvakappaleen¹⁰⁷. Usein kuvataiteen teoksen arvo nousee ensimmäisen myynnin jälkeen muun muassa taiteilijan maineen kasvun johdosta, ja jälleenmyyntikorvauksella huomioidaan tämä taiteilijan osuus teoksen myyjän saamasta voitosta¹⁰⁸. Jälleenmyyntikorvauksen suuruus riippuu teoksen arvonlisäverottomasta myyntihinnasta ja on enintään 12 500 euroa¹⁰⁹. Ehtona korvaukselle on teoksen kappaleiden rajoitettu määrä¹¹⁰. Kuvasto kerää ja tilittää Opetusministeriön päätöksellä korvauksia tekijöille¹¹¹.

3.5.2 Kevyt musiikki

Musiikin tekijät saavat tekijänoikeuskorvauksia Suomessa pääasiassa kahdelta järjestöltä, Teostolta ja Gramexilta. Teosto myöntää musiikkiteosten esittämisen- ja mekaniointilupia¹¹². Teoston oikeudenhaltija-asiakkaita ovat säveltäjät, sanoittajat, sovittajat sekä musiikkikustantajat¹¹³, joille Teosto tilittää vuosittain elävän musiikin julkisesti esitetyistä teoksista esityskorvauksen sekä kaupallisiin tuotteisiin, kuten CD-levyyn, liitetystä musiikista mekanisointikorvauksen. Gramex myöntää vastaavasti lupia musiikkiäänitteiden julkiseen käyttöön ja tilittää näistä vuosittain korvauksia äänitteillä esiintyville muusikoille ja äänitteiden tuottajille¹¹⁴.

Tekijänoikeuslaissa säädetään lisäksi yksityisen kopioinnin hyvitysmaksusta, jota

104 Tekijänoikeuslaki 13§
105 Kopiosto (2012)
106 Tekijänoikeuslaki 26§:n 4 mom.
107 Tekijänoikeuslaki 26i§:n 1 mom.
108 Haarman (2005:136)
109 Tekijänoikeuslaki 26i§:n 3 mom.
110 Tekijänoikeuslaki 26i§:n 4 mom.
111 Kuvasto (2012a)
112 Karhumaa, Lehtman & Nikula (2010:192)
113 Teosto (2012a)
114 Gramex (2012)

”merkittävässä määrin” yksityiseen kopiointiin käytettävien laitteiden valmistajat ovat velvollisia maksamaan¹¹⁵. Maksu suoritetaan Opetusministeriön hyväksymälle järjestölle¹¹⁶. Teosto kerää tällä hetkellä musiikkiteoksien hyvitysmaksut teosten tekijöille ja Gramex kopioitujen äänitteiden esiintyjille¹¹⁷. Rahat tilitetään osittain yksittäisille tekijöille ja osittain tekijöiden yhteisiin tarkoituksiin¹¹⁸. Opetusministeriö päättää rahojen jaosta¹¹⁹.

3.5.3 Taidemusiikki

Taidemusiikin säveltäjän tulot koostuvat osittain tekijänoikeuskorvauksista kevyen musiikin tavoin. Säveltäjä tekee työn tavallisesti tilauksesta kertakorvausta vastaan¹²⁰, ja neuvottelee itse sävellystensä suurista oikeuksista näyttämöteoksia varten¹²¹, joista saatava korvaussumma on neuvoteltavissa. Tämän lisäksi taidemusiikin säveltäjät ja muusikot voivat hakea apurahoja tukemaan toimintaansa.

3.5.4 Av-käännökset

Av-kääntäjä luovuttaa normaalisti käännöksensä oikeudet käännöstä hyödyntävälle taholle (tavallisesti TV-kanava) kertakorvausta vastaan¹²². Joissakin tilanteissa myös myyntiin perustuva korvaus on mahdollinen¹²³. Tämän lisäksi Kopiosto kerää TV-kanavilta tekijänoikeuslaissa määritetyn sopimuslisenssin puitteissa korvauksia ja tilittää nämä av-kääntäjille. TV-kanavat maksavat uusinnoista kääntäjälle korvausta sopimuksen mukaan¹²⁴.

3.5.5 Rakennustaide

Arkkitehdit saavat suunnittelemistaan rakennuksista yleisesti kertakorvauksen toimeksiantajalta. Harvat virassa työskentelevät arkkitehdit, kuten kaupunginarkkitehdit, saavat kuukausipalkkaa. Arkkitehtien tulonmuodostus tapahtuu tällä hetkellä pääosin suunnitelmien ja muiden toimeksiantojen laskuttamisesta.

115 Tekijänoikeuslaki 26a§:n 1 mom.

116 Tekijänoikeuslaki 26b§:n 1 mom.

117 Teosto / Hyvitysmaksuyksikkö (2012a)

118 Teosto / Hyvitysmaksuyksikkö (2012b)

119 Teosto / Hyvitysmaksuyksikkö (2012b)

120 Suomen Säveltäjät (2012)

121 Teosto (2012c)

122 Helin (2006:55)

123 Helin (2006:55)

124 Journalistiliitto (2010): ks. esim. Yhtyneet-sopimus, 8§

4 TUTKIMUKSEN TULOKSET - HAASTEET

LUOVASSA TYÖSSÄ

Haastatteluissa ilmenneet haasteet tiivistyivät kategorisoinnissani kolmeen ryhmään: käyttöoikeuksien hallintaan, neuvotteluasemaan sekä tulonmuodostukseen. Tässä luvussa käsittelen näihin liittyviä haasteita.

4.1 Käyttöoikeuksien hallinta

Käyttöoikeuksien hallintaan kategorisoin haastateltavien kuvaukset teostensa luvattomaan julkaisuun ja jakamiseen liittyvistä ongelmista. Nämä jaottelin tarkemmin tekijänoikeuden loukkauksiin, aineistopankkeihin ja Internetiin sekä oikeuksien hallintamekanismeihin.

4.1.1 Tekijänoikeuden loukkaukset

Haastateltavat kokivat teostensa tulleen eri käänneissä luvattomasti käytetyiksi tai muunnelluiksi. Valokuvaajat ja graafikot kertoivat tapauksista, missä heidän ottamansa kuva oli julkaistu ilman julkaisulupaa. Moni haastateltavista kertoo kuvan käyttäjien tietämättömyyden olevan merkittävä tekijänoikeusloukkauksiin johtava tekijä:

”Mitä vähemmän harjaantuneita ostajat on eli jos ottaa vaikka kavereille jotain promokuvia johonkin bändijuttuihin ja tämmösiin, niin sit ne käyttää niitä jotenkin ihan miten huvittaa. Ja ne voi vaikka ite kääntää ne mustavalkosiksi, ja leikkelee niit kuvia ja tavallaan...että sitä kuvan muuntelu-oikeuttakin loukataan tosi paljon.”

Käyttöoikeudet voivat jäädä epäselviksi jo aineiston hankinnan yhteydessä, mikäli tällöin ei ole muistettu sopia aineiston käyttöehdoista riittävän tarkasti:

”Ja sitten saattaa työn tilaajille tulla julkaisuissa aika usein, että 'aijaa, nii, että tää saattaa olla-kin kyllä tosiaan, että olikohan tähän meillä oikeuksia, tähän kuvaan'. Että kun tulee joku päivä kuvamateriaalia vastaan, mikä on vuosien takaa käytetty, ja sitten ei ollakaan ihan varma.”

Epäselvissä tilanteissa näyttäisi olevan luovan työn tekijän vastuulla varmistaa, että käytettäviin aineistoihin on hankittu lupa. Toisaalta omien teosten käyttöoikeuksista olisi viestittävä työn tilaajalle selkeästi. Valokuvaaja toteaa, että käyttöoikeuksiin liittyvät asiat olisi käytävä tarkemmin läpi toisen osapuolen kanssa ja tiedostaa tämän ennaltaehkäisevän vaikutuksen ongelmien suhteen.

”Se ihan vasta viime aikoina on koko ajan valistunu mulle, että kuinka tärkeätä se olisi eritellä,

koska jos ihmisille ei sano hyvin tarkkaan, et mihin jotain asiaa saa käyttää, niin sit ne käyttää sitä...”

Valokuvaaja näkee ongelman osittain liittyvän myös oman työn arvostukseen, joka on sidoksissa siihen, miten omista oikeuksista osataan pitää kiinni:

”Vaikka puoltoista vuotta sitten niin mä hädin tuskin tajusin sen oman itse tuottaman kuvan arvon. Että mä yleensä sitten aina annoin sen. Se oli, että sitä ei koskaan eritelty mitenkään.”

Tekijänoikeuden tuoman kielto-oikeuden käyttäminen on tärkeää, koska tällöin tekijä vahvistaa omaa asemaansa teoksen tekijänä käyttäjien keskuudessa. Jos tekijä ei ole varautunut neuvottelemaan teostensa käyttöoikeuksista, saattaa hänen asemansa korvauksesta sovittaessa heikentyä. Graafinen suunnittelija kertoo omista kokemuksistaan teosten käyttöoikeuksien luovuttamisesta:

”Mä olin niin hämmentynyt siitä, että mä olin, että kai niitä nyt totta kai voi käyttää. Mutta näin myöhemmin mä olisin kyllä sanonu, että joo, siihen pitää laittaa mun nimi. Ja että jos sitä aikoo käyttää jotenkin muuten, niin täytyy näyttää, miten sitä käytetään.”

Haastateltavat arvioivat tekijänoikeudesta olevan harhakäsityksiä, jotka johtavat teosten luvattomaan käyttöön tai julkaisuun. Yksi näistä on teoksen käyttö pelkästään tekijän nimi mainitsemalla. Valokuvaaja ja graafinen suunnittelija kertovat verkkojulkaisutapauksista, missä tekijä on nimetty, mutta lupaa ei ole kysytty:

”Mielenkiintosa tulkintoja on etenkin nuoret luoneet tästä tekijänoikeudesta. Esimerkiksi blogistit. Monet ajattelee sillä tavalla, että jos he ottaa jostain valokuvan ja liittää siihen se kuvaajan nimen, niin se riittää perusteeksi sille, että sen saa julkasta.”

”Oon törmännyt siihen, että on irrotettu runo ihan kotisivuille ilman lupaa kysymättä. Tämmönen seura tai säätiö oli ottanut osaksi kotisivujaan. Siinä oli kyllä mainittu, että kuka on runoilija, mutta koskaanhan ei oo kysytty lupaa.”

Tekijänoikeuslaki antaa kielto-oikeuden teoksen tekijälle. Teoksen hankkijan on tällöin saatava tekijältä lupa. Pelkkä tekijän nimen ilmoittaminen teoksen yhteydessä ottaa huomioon vain moraalisiin oikeuksiin kuuluvan isyysoikeuden jättäen taloudelliset oikeudet huomiotta eikä täten oikeuta automaattisesti teoksen käyttöön tai julkaisemiseen.

Graafinen suunnittelija kertoo postikorteiksi tuotteistamansa valokuvan päätyneen tutun yhteistyökumppanin verkkosivuille ja Facebook-sivuille kaupalliseen käyttöön. Luvattoman käytön syynä oli tässäkin ollut tietämättömyys. Yritys oli perustellut asian itselleen olettamalla, että tekijänoikeus siirtyy fyysisen teoskappaleen mukana heidän

omistukseensa.

”No, he... heidän mielestään se oli ihan ok että he skannaa tavallaan, koska postikortti on tuote, jonka se olennainen osa tuotetta on se kuva, ja kuvanhan takia se ostetaan.”

Tekijänoikeuslain mukaan tekijänoikeus ei siirry teoskappaleen luovutuksen yhteydessä¹²⁵, ja tekijällä on edelleen oletusarvoinen kielto-oikeus tuotteeseen liittyvän kuvan saattamiseen yleisön saataviin ja toisaalta tähän liittyvien oikeuksien luovuttamiseen eteenpäin. Haastattelemani graafikolla oli edelleen yksinoikeus päättää valokuvan julkaisusta, vaikka teoskappale oli myyty. Hän kertoo myös postikortteihinsa liitettyjen runojen tulleen kopioituksi ja julkaistuiksi samalla tavalla muissa yhteyksissä.

Graafinen suunnittelija kertoo tapauksesta, missä hän oli syyllistynyt itse mahdolliseen tekijänoikeusrikkomukseen. Hän oli valokuvaajan kanssa suunnitellut graafisen ilmeen lehtijutulle, jossa käsiteltiin yrityksen laajenemista, ja tässä yhteydessä valokuvassa oli käytetty Karttakeskuksen karttaa:

”Tulee soitto työnantajalleni, että kun täällä on teidän nimi, että ootte tehneet tällasta lehteä. Ja nyt täällä on semmonen tilanne, että olette luvatta käyttäneet meidän karttoja. Ja se oli [kartan valmistaneelta yritykseltä] soitto. Että vaikka se oli vaan pala, ja kukaan ei olisi pystynyt ajamaan sillä kartan perusteella kuin ehkä 150 kilometriä, niin se oli käytetty osana kuvitusta, ja se oli heidän mukaan ehdottomasti kielletty.”

Tekijänoikeudelliset ongelmien yllätyksellisyys näkyy edellisessä esimerkissä. Graafinen suunnittelija oli vastuussa julkaisusta, muttei ollut tarkistanut kartan käyttöoikeuksiin liittyviä yksityiskohtia. Usein erilaiset oletukset epäselvissä tilanteissa voivat aiheuttaa tekijänoikeushaasteita, kuten graafinen suunnittelija oli tässä huomannut:

”Ei tullut kysyttyä, ja sitten mä tavallaan sinisilmäisesti oletin, että se kuvamateriaali, mitä tulee mun pöydälle tulee niin siinä on, että muut hoitaa sen.”

Kartat voivat nauttia tekijänoikeussuojaa tekijänoikeuslain mukaan¹²⁶. Kartasta oli kuvattu lehtijuttuun riittävän suuri osa, jotta kartan valmistaja olisi todennäköisesti saattanut väittää sen ylittävän teoskynnyksen itsestäänkin. Esimerkki kertoo siitä, miten tekijän on huomattava ulkopuolisia sisältöjä käytettäessä tarkistaa ja tarvittaessa kysyä käyttöluvut aineistoihin.

Valokuvaaja kertoo, kuinka hänen tuntemansa harrastelijakuvaaja oli tarjonnut ottamiaan myrskykuvia suomalaisille mediataloille. Kuvat olivat nähtävillä kuvaajan tarjoaman linkin kautta verkossa. Yksi lehdistä oli ostanut kuvan ja maksanut siitä sovitun summan. Toinen mediatalo oli samaan aikaan julkaissut kuvan luvatta mai-

125 Tekijänoikeuslaki 27§:n 2 mom.

126 Tekijänoikeuslaki 1§, 2 mom.

nosmuodossa. Kun kuvaaja oli ottanut toimitukseen yhteyttä, asian käsittely oli ollut ongelmallista:

” Sit se toimituksen esimies, soittaa vähän ylimielisenä, et ’mitä säkin siel lukija, mitä sä luulet tietäväs, ethän sä oo ees mikään ammattilainen’. Vähän tämmösel ylimielisel otteella, tarjos viittä täsataa. Sit se tyyppi oli, ’mitä ihmettä? just teidän kuvatoimittaja tarjos tonnii et, ihan oikeesti. Mul on täs lakimies ystäväpiirissä, joka on erikoistunu näihin keisseihi, ni tää menee oikeuteen ihan välittömästi.”

Valokuvaaja arvioi, että kärjäoikeuden tuomio lehtitaloa vastaan maksoi moninkertaisesti siihen nähden, mihin hintaan kuvan olisi saanut etukäteen kysymällä. Tekijänoikeuteen liittyvä huolimattomuus tai välinpitämättömyys voi tulla teosta luvatta käyttävälle taholle kalliiksi.

”Toi just osoittaa välinpitämättömyyttä. Plus että se lakimies sano, että oli jo hoitanut useampia tällasia keissejä jonain välimieskäsittelynä vissiin.”

Myrskykuvat ottanut valokuvaaja oli ollut suotuisassa asemassa tuntiessaan asiaa hoitaneen lakimiehen. Tekijä ei kuitenkaan aina ole valmis viemään asiaa valokuvaajan mainitsemaan välimiesmenettelyyn tai oikeuteen asti. Haastateltavat kokevat oikeustoimet kalliiksi ja vaivalloisiksi:

Ja nyt sitten kysymys on siitä, että no, rupeenko mä nyt sitten haastamaan [tekijänoikeusjärjestöä] tästä oikeuteen, jota kautta mä saan suuren osan tuloistani. Eihän se tietysti. Saisinhan mä edelleenkin, vaikka mä haastaisin ne oikeuteen, mutta mä en yksinkertaisesti jaksa ruveta siihen.”

”Ei, ei, siis mulla on ainakin sellanen kuva, että ylipäänsä yksittäisen ihmisen ei kannata mennä käräjille. Niin kauan kun pysyy... se on liian kallista, et se on liian kallista.”

Haastateltavat kertovat myös kokevansa moraalisten oikeuksiensa tulleen loukatuiksi. Valokuvaajat korostavat tätä kuvien liikkeessä eri verkkosivustojen välillä. Vaikka kuvaaja ei hyötyisi taloudellisesti kuvan uudelleenjulkaisusta, kuvan muokkaaminen esimerkiksi rajaamalla koetaan moraalisia oikeuksia loukkaavaksi.

”Oon ottanu [lehteen] joskus, ja se on ollu semmonen näin iso kuva. Ja sit siitä on cropattu tomonen ihan pieni luiska vaan jonnekin, ja sit siellä on mun nimi kummiski. Ja sit se on mun nimi siinä, ja sit joku aattelee, että mä teen duunia tälleen..”

Arkkitehti kertoo kaupungin häneltä kysymättä tekemistä muutoksista suunnittelemiinsa rakennuksiin. Muutoksia hän kuvaa huonosti alkuperäisiin rakennuksiin sopiviksi ja rakennuksia pilaaviksi. Muutokset ovat muuttaneet ulkoasua ja muotoilmettä kömpelöksi tai avaraksi suunnitellut sisätilat ahtaammiksi. Arkkitehdin taloudelliset tai moraaliset oikeudet eivät suojaa häntä näiltä toimilta, koska tekijänoikeuslain mukaan rakennusta ja käyttöesineitä saa omistaja tekijän luvatta muuttaa, mikäli teknil-

liset tai tarkoituksenmukaisuussyyt sitä vaativat.”¹²⁷ Esimerkiksi kasvanut käyttötarve oikeuttaa laajentamaan rakennusta kysymättä arkkitehdiltä lupaa.

4.1.2 Aineistopankit ja Internet

Valokuvaaja kertoo aineistopankeista yhtenä ongelmakohtana luovan työn tekijälle. Aineistopankit voidaan tämän tutkimuksen puitteissa jakaa yritysten aineistopankkeihin ja luvattomiin aineistopankkeihin. Yritysten aineistopankkien materiaalia hyödynnetään yleensä joko yrityksen sisäisiin käyttötarpeisiin ja julkaisuihin tai myymällä muille käyttöoikeuksia. Ongelmia voi syntyä, mikäli teokseen ei ole tallennettu tekijän määräämiä käyttöoikeustietoja. Haastatteluissa ilmeni tapauksia, missä kuva oli päätynyt aineistopankkiin vahingossa ilman tekijän antamaa lupaa. Tekijälle voi olla epäselvää, päätyykö hänen luovuttamansa teos aineistopankkiin tehdyn sopimuksen perusteella. Toisaalta tahtotila käyttöoikeuksien tarkempaan kirjaamiseen tai aineistopankin toiminnallisuuksien tähän suuntaan kehittämiseen saattaa puuttua aineistopankkeja omistavilta yrityksiltä. Valokuvaaja pitää tilannetta ongelmallisena:

”Se on itse asiassa semmonen asiakin, mistä ei oo paljon puhuttu on se, että yritykset vetää kaiken materiaalinsa tämmösiin aineistopankkeihin. Niitä jaellaan sieltä aika tolkkumasti. Ja ne yleensä laitetaan tuntematta, miettimättä yhtään, miten se on tullut taloon se kuva tai millä oikeuksilla. Erilaisilta kovalevyiltä vaan tallennetaan sinne, ja ne sotkee hyvin paljon asioita.”

Välillä voi jäädä epäselväksi, mitkä oikeudet ovat siirtyneet teoksen mukana tilaajalle, ja tämä voi johtaa tekijänoikeusrikkomuksiin. Kustantaja oli käyttänyt graafikon tälle tekemää kuvaa toisessa yhteydessä luvatta. Kuvan löytäminen väärästä paikasta oli tuntunut tekijästä pahalta, ja hän oli lähtenyt selvittämään asiaa:

”No, sitten mä sanoin niille, että ’joo, että mites tää nyt tässä on että tiedätkös kuka...’ kaikki oli et ’ei sitä... ei se oo kenenkään’. Että ’se oli vaan täällä näin, ku se oli täällä näin’, jossakin epämääräisessä paikassa. Ja sitten vaan niinku, että ’niin mutta pitäshän siitä?’ ’Joo laitetaan seuraavalla kerralla.’”

Kuva oli poimittu yrityksen aineistopankista vailla riittäviä tekijä- tai käyttöoikeustietoja. Tämänkaltainen tilanne voi syntyä myös sopimusepäselvyydestä. Mikäli tekijä ei lue riittävän tarkasti allekirjoittamaansa paperia, saattaa hän myydä työnsä oikeudet kokonaan kertakorvauksella. Sisällöntuotantoaloilla, kuten kirjakustantamisessa ja lehtikustannuspuolella tämä vaikuttaisi olevan vallitseva käytäntö tai ainakin työnantajan tavoite. Myös yrityskauppojen ja yhteistyökumppaneiden suhteen tulisi olla soveltuvana, mitkä oikeudet siirtyvät tekijältä toimeksiantajalle:

”Mutta sitten on semmonen hankala paletti, että tehdään jollekin yritykselle kuvia, ja sitten yhtäkkiä niitä rupee niiden yritysten yhteistyökumppaneilta löytymään. Ja tää yhteistyökumppani-

127 Tekijänoikeuslaki 25e§

sana on tällanen vähän hankala. Yritysmyyntit tai kun myydään yrityksiä, niin se on ollut vähän hankalia tilanteita. Mä oon itse törmänny niihin. Mä tein [laivayhtiölle] monta..kymmenen vuotta hommia. Yhtäkkiä se myytiin [toiselle laivayhtiölle]. Yhtäkkiä ne kuvat siirtykin [toisen laivayhtiön] omistukseen, ja ne olikin [toisen laivayhtiön] laivalla yhtäkkiä.”

Työntekijän on oltava erityisen tarkkana, mikäli hän ei halua luovuttaa kaikkia oikeuksiaan tai haluaa rajata sitä, minne kuvat saattavat päätyä. Mikäli työnantaja haluaa päättää omavaltaisesti sisällön käytöstä, riittävä tietomäärä tekijänoikeuksista saattaa parantaa tekijän lähtökohtia oikeuksien siirtymisestä tai riittävästä korvauksesta neuvoteltaessa.

Yritysten aineistopankkien lisäksi luvattomat aineistopankit, jotka kokoavat materiaalina luvattomasti hankituista valokuvista, aiheuttavat tekijänoikeudellisia haasteita tekijöille. Valokuvaaja kertoo omien kuvien oikeuksien hallinnan olevan vaikeaa.

”Nythän Euroopassa on tämmönen uus bisnesala leviämässä, että kerätään netistä kuvia. Hakukone hakee koko ajan kuvia ympäriinsä. Sitten joku katsoo, onko sillä kaupallista arvoa. Jos on, niin se otetaan sitten sisään se kuva, ja sitten niitä kuvabumseja myydään. Ja niitä myydään sitten toinen toisillensa niitä siirrellään, jolloin tavallaan hävitetään se tekijänoikeus sieltä.”

Valokuvaaja kertoo, että kuvapaketteja luvattomasti myyvät yritykset kykenevät tällä hetkellä piiloutumaan joko pitämällä palvelinta sellaisessa maassa, missä on pienempi riski tulla haastetuksi oikeuteen paikallisen tekijänoikeuslain nojalla tai vaihtamalla toiminta-aluetta säännöllisesti. Pakettien myyminen yritykseltä toiselle vaikeuttaa myös osaltaan alkuperäisen luvattomasti kuvan napanneen yrityksen löytämistä. Kun kuvan käyttäjä saadaan kiinni, näyttää hän ostaneen kuvapaketin hyvässä uskossa sen laillisuudesta.

”Että kun ruvetaan... mennään kyselemään, että 'hei teillä on luvattomia kuvia että pankaa rahaa' niin sanoo että 'ei kun me ostettiin se tuolta'. Ja he ovat vilpittömässä mielessä ajatelleet, että he ostavat tällasen kuvabumsin, että siinä voi hyvin käyttää mennentullen sitä kuvaa.”

Laulaja-lauluntekijä kertoo vertaisverkkojen käytöstä musiikissa, mitä voisi verrata luvattomiin aineistopankkeihin. Käyttäjät kykenevät nimettöminä jakamaan muun muassa musiikkiedostoja keskenään. Laulaja-lauluntekijä kertoo musiikin ongelmista luvattoman kopioinnin suhteen verkossa.:

”Mutta sitten se online-puoli tietysti... nää vertaisverkot ja piratismi, kaikki tää on ihan hirveetä ... Että nyt se liittyy tähän musiikin arvostukseen, että jos sitä on saatavilla, ja se jakelu on, että sitä tuputetaan joka puolelta kaikkee. Sen takiahan musiikkia ei enää arvosteta niin paljon tai siitä ei haluta maksaa tietenkään, koska sitä saa ilmaseksikin.”

Vertaisverkot ja piratismi saattavat jossain määrin aiheuttaa tulonmenetystä luovan työn tekijälle, joka joutuu kilpailemaan itseään edullisemmän vaihtoehdon kanssa.

Tilanteen helpottamiseksi haastateltavat kaipaavat laillisten digitaalisten kauppapaikkojen kehittymistä kuvapankkien kilpailijoiksi.

4.1.3 Oikeuksien hallintamekanismit

Sisällöntuotanto on tekniikan kehittymisen myötä muuttunut nopeammaksi ja helpommaksi. Usein uutta sisältöä luodaan olemassa olevaa materiaalia hyväksi käyttäen ja jopa kokonaan muiden teoksia yhdistelemällä¹²⁸. Käyttöoikeuksien hankkimisen helpottaminen ja nopeuttaminen sujuvoittaisi luovan työn tekemistä. Graafinen suunnittelija kertoo käyttöluvien hankkimisen muilta olevan tällä hetkellä haastavaa:

”Semmoselle ihmiselle, joka haluaisi käyttää jonkun toisen kuvaa tai musiikkia jossakin videossa pohjana, niin tuntuu ihan onnettoman vaikeelta käyttää niitä teoksia, koska niistä joutuu maksamaan johonkin epämääräiseen suuntaan tai miten sen nyt sitten saa käyttöönsäkin. Niin se on mun mielestä semmonen, joka pitäisi saada yksinkertaisemmaksi.”

Hän jatkaa, että tämänkaltaisen järjestelmän puuttumisen vuoksi usein päädytään tekemään esimerkiksi äänimaailma audiovisuaaliseen teokseen itse. Osaratkaisuna hän näkee tekijänoikeuden suoja-ajan rajaamisen tekijän elinikään:

”Ja siis jotenkin silloin, kun käyttää esim jotain tosi vanhoja tai semmosia vanhoja maalauksia tai muuta jossakin, niin tuntuu jotenkin toivottoman hankalilta se, että tekijänoikeus kestää niin kauan.”

Digitaalisten sisältöjen kauppapaikkojen lisäksi olisi valokuvaajan mielestä tarpeen kehittää teknisiä oikeudenhallintamekanismeja. Mikäli tieto käyttöoikeuksista kulkisi digitaalisen teoskappaleen mukana, olisi tekijän mahdollista valvoa paremmin oikeuksiaan. Tämänkaltaista tekniikkaa on valokuvaajan mukaan olemassa, mutta syystä tai toisesta sitä ei ole otettu vielä käyttöön.

”Niin kyllä mä niinku odotan ja toivon tekniikkaa avuksi nyt, ja mä veikkaan, että sitä on pakko olla olemassa. Mutta ihan kun jostain puuttuisi tällanen tahtotila sitten niinkun rakentaa tällanen joku väline.”

4.2 Neuvotteluasema

Haastateltavat kuvaavat ongelmia neuvotteluasemansa suhteen. Neuvotteluasemaan vaikuttaviksi tekijöiksi ilmenivät tekijöiden määrästä johtuva kilpailu, aineistopankkien vaikutus luovan työn kysyntään sekä tekijän kannalta epätasapainoiset sopimukset.

128 Lessig (2008:70)

4.2.1 Liikaa tekijöitä

Haastateltavat kuvaavat tekijöiden suurta määrää toimeksiantojen vähyyteen vaikuttavana tekijänä. Ylitarjonta tekijöistä johtaa haastateltavien mielestä helposti myös hintatason laskuun, kuten graafinen suunnittelija toteaa:

”Tai sitten käytettiin sellasia ihmisiä, jotka oli niinku valmistumaisillaan kouluista, ja ne oli harjoittelijoina siellä. Ja sitten ne teki sen semmosena työnä

Haastateltavat kokevat, että osa-aikaiset luovan työn tekijät kykenevät kilpailemaan heidän kanssaan alhaisemmilla hinnoilla. Osa-aikaiset hinnoittelevat oman työnsä joustavammin, mihin päätoimisilla valokuvaajilla ei ole mahdollisuuksia vastata:

”Se haetaan aika nuorista tekijöistä, jolloin saadaan hinnat menemään alaspäin.”

”Ja koko alan se hankalin paletti on sitten nää, mikskä me kutsuttiin, sivustavetäjät: tehdään toista työtä, ja tehdään sitten välillä valokuvausta kun joku keikka saadaan.”

Luovan työn tekijöitä vaikuttaisi myös kouluttautuvan niin paljon, ettei kaikille riitä työpaikkoja tai toimeksiantoja. Säveltäjä pohtii asiaa seuraavasti:

”Ja sitten se, että samanaikaisesti meillä on säveltäjäkoulutus lisääntyny. Eli kun mä olin nuori, niin se oli... kävi ihan erikoisesta ratkasusta, että halusi semmosta opiskella. Ja nyt sieltä tulee monta... valmistuu monta säveltäjää vuodessa. Mihin ne on tarkoitus laittaa?”

Toisaalta tekniikan kehittyminen on tuonut sisällöntuotannon työkalut yhä useamman saataville, mikä lisää tekijöiden määrää. Graafinen suunnittelija kertoo tämän vaikutuksista omiin toimeksiantoihinsa:

”Useesti törmää tässä graafikon hommassa varsinkin siihen, että ’oikeestaan mä itekin ehdin’. Että sitä ei niin kauheesti arvosteta, koska kaikki kuvittelee osaavansa sen homman jollakin tavalla. Ja sitten, että just ’nyt kun me ei itse ennätetä, niin voisiksä tehdä tän jutun?’ Vaikka sitten ei edes nähdä sitä lopputuloksen erilaisuutta.”

Luovan työn tekijän haaste näissä tilanteissa on saada tilaaja vakuuttumaan tuotteensa tarpeellisuudesta ja paremmuudesta korkeammasta hinnasta huolimatta esimerkiksi osoittamalla ammattitaidon tuoma lisäarvo.

Valokuvaajiksi valmistuvien suuri määrä vaikuttaisi olevan jatkuvasti esillä alan tekijöiden keskuudessa, mistä kertoo kahden valokuvaajan kuvaus asiasta lähes samoilla sanoilla. Ensimmäinen valokuvaaja laittaa luovien alojen konkurssiaallon tekijöiden suuren määrän piikkiin. Toinen kuvaa freelance-valokuvaajien yrittäjyyden puutetta.

”Ja sitten jonkun laskuopin mukaan kouluista valmistuu noin 900 kuvaajaan vuodessa. Ja tarve on ehkä alle 50 lehtikuvapuolella. Tilanne on ihan mahoton, plus sitten kaikki nää alalle liukuvat,

sivusta tulevat, keittiön kautta...tekijöitä on niin pirusti.”

”Sieltä valmistuu joku 700 valokuvaajaa vuodessa jonkinlaskösil valokuvaajan kyvyillä, ja luonnollinen poistuma on muutama kymmenen kuukausipalkkasist duuneista. Pikku epäsuhta siinä. Loput valuu epämääräsiks freelancereiks, mut missään koulussa ei opeteta sitä yksityisyrittäjyyttä.”

4.2.2 Aineistopankit

Tekijät kilpailevat toistensa lisäksi myös aineistopankkien kanssa, joiden käyttö on lisääntynyt etenkin valokuvissa. Graafinen suunnittelija kuvaa aineistopankkien vaikutusta työtilausten määrään:

”Mutta yhä enemmän se siirtyi siihen suuntaan, että haluttiin, että käytetään tuolta kuvapankkeista kuvia. Semmosia, jotka on täysin vapaita. Ja vähemmän enää kuvautettiin valokuvaajilla.”

Haasteena on vakuuttaa tilaaja ostamaan palvelu valokuvaajalta, vaikka kuvia olisi saatavilla aineistopankista. Kuvan hankkiminen aineistopankista lienee nopeampaa ja helpompaa kuin valokuvaajan kanssa käyttöehdoista neuvottelu, jolloin tekijän on löydettävä muita keinoja vakuuttaa tilaaja omasta työstään. Tätä asetelmaa kuvaa nykyisin valokuvausagentuuria pyörittävä entinen lehtikuvaaja seuraavasti:

”Tämmösten toimijoiden ku meidän pitää sit koko ajan auliisti selittää ihmisille, että miks tää maksaa sen ja sen verran ja miks teidän ei kannata käyttää vaikka jotain kuvapankkikuvia. Tai että miks me ei anneta kaikkia käyttöoikeuksia. Se on ihan tyypillinen tilanne asiakkaiden kanssa, että ne aina halua kaikki käyttöoikeudet.”

Tämänkaltaiset neuvottelutilanteet johtavat silloin tällöin myös toimeksiantojen menettämiseen:

”Siellä mun entisellä työnantajalla niin, joka on suomen markkinajohtaja näistä valokuvausagentuureista, niin siellä on sit monesti isot keikat jää sivu suun sen takia, että se myyvä osapuoli ei taipu sen asiakkaan vaatimuksiin siitä kaikista oikeuksista.”

Mitä tiukemmalla aikataululla sisältöä hankitaan, sitä suuremmalla todennäköisyydellä tilaaja valitsee aineistopankin uuden kuvan sijaan. Kuvapankkien kysyntä heijastaa siirtymistä yhä nopeampaan sisällöntuotantoon muun muassa yritysten verkkosivuille. Sekä budjetti että aikataulu saattaa olla äärimmäisen tiukka, mikä tukee aineistopankin valintaa.

Aineistopankkien ongelmat tekijöille eivät näyttäisi rajoittuvan ainoastaan käyttöoikeuksiin vaan ulottuvat myös sopimukseen ja sitä kautta esimerkiksi valokuvassa esiintyvien henkilöiden yksityisyssuojaan liittyviin tekijöihin. Yksi valokuvaajista kertoo asiaan liittyvistä ongelmista viitaten parin vuoden takaiseen tapaukseen, missä

kreikkalaismiehestä otettu kuva oli päätynyt aineistopankista vastoin hänen tahtaan kaupalliseen käyttöön ja jugurttipurkin kanteen¹²⁹:

”Ihmiset kuvaa jotain perheitä, muita. Sieltä saatetaan rajata joku pala - 'hei mä oonkin yhtäkkiä jossain jugurttimainoksessa' tai muuta. Siitä tulee ihan uusi ongelma.”

Oikeuskäytännössä on vakiintunut, että kuvattavalta tarvitaan lupaa kuvan kaupalliseen käyttöön¹³⁰. Korkeimman oikeuden ratkaisussa vuodelta 1982 kuvaaja määrättiin korvauksiin tilanteessa, missä hän ei ollut maininnut kuvattavalle kuvan päätyvän elinkeinon edistämistä tarkoittavaan tiedotustoimintaan¹³¹. Ratkaisussa vuodelta 1989 kuvaaja oli korvausvelvollinen lapsesta otetun kuvan luovuttamisesta kuvanvälityskäyttöön ilman vanhempien lupaa¹³². Haastatteleman valokuvaaja kertoo, että lehtitalojen sopimuksissa mainitaan kuvaajan olevan vastuussa, jos lehtitalo käyttää kuvaa kuvattavaa loukkaavalla tavalla:

”Ajatellaan... okei sulla on vaikka, otetaan [yritysjohdajasta] kuva. Se menee tähän juttuun, mut se yhtäkkiä ostetaan se kuva heidän tulevasta aineistopankistaan - sanon tuleva - ja sitä käytetäänkin yhtäkkiä [yritysjohdajan] vastaisesti. Tän paperin mukaan niin [lehtitalon] juristi ottaa kuvaajaan yhteyden sitten. Aivan järjetöntä.”

Mikäli kuvaaja on vastuussa lehtitalon myöhemmästä kuvan käytöstä, voi tästä seurata odottamattomia ongelmia kuvaajalle. Kuvaajan on saatava kuvattavalta ihmiseltä lupa käyttää kuvaa kaupallisessa tarkoituksessa jo kuvaushetkellä, mikäli hän ei pysty vaikuttamaan kuvan myöhempään käyttöön. Kuvan päätyessä aineistopankkiin sen olisi hyvä sisältää tiedot kuvan käyttöoikeuksista. Valokuvaaja kertoo valokuvakilpailuista, joissa kuvia saatetaan käyttää myöhemmin kaupallisesti:

”Muutamia yrityksiä on ollu semmosia, jotka ... järjestää tällasen kuvakilpailun, ja he käyttää sitä mainonnassa. Mutta, että... mainonnan eettisissä säännöissä on ensimmäisenä melkeen sanotaan, että henkilöstä pitää olla lupa siltä henkilöltä, että sitä voidaan käyttää. Ei heitä kiinnosta semmonen.”

Valokuvaajan tilanteen tekee hankalaksi se, että hänen on kysyttävä kuvaushetkellä lupa kuvattavilta mahdolliseen tulevaan käyttöön erilaisissa yhteyksissä. Luvan saaminen voi olla hankalaa, kuten valokuvaaja pohtii lehtikuvaajan näkökulmasta:

”Sun pitää aina voittaa se niitten luottamus, ja jos sä alat siinä kohtaa kaivaa jotain paperinippuu esiin, viiden sivun nivaskaa siinä esiin, ja koitat selittää siinä jotain, niin kyllä se luotto on menny siinä vaiheessa jo. Ja sä alat tuntuu jonkun sortin byrokraatilta, etkä niinku tavallaan taiteilijalta tai joltain niinku luovalta henkilöltä, jonka energiaan sä haluisit vielä lähtee messiin. Että se on,

129 Expressen (2010)

130 Suomen Markkinointiliitto (2012)

131 KKO:1982-II-36

132 KKO:1989:62

että se työ tavallaan... työn kulku häiriintyy tommosta ihan mahottomasti.”

Valokuvakilpailujen tapauksessa kilpailuun osallistuvan kuvaajan tulisi lukea hyvin tarkasti kilpailuun liittyvät ehdot, jotta mahdollisesti kuvissa olevilta henkilöiltä voidaan kysyä lupa kuvan käyttöön. Näin kuvaaja vapauttaa itsensä vastuusta sen suhteen, onko kuvattavan oikeuksia loukattu julkaisemalla kuva tätä loukkaavassa yhteydessä.

Kuvattavan luvat eivät aina ole helposti selvitettävissä, mikäli niitä ei ole otettu huomioon esimerkiksi aineistopankkiin laitettaessa. Tällöin oikeuksien tarkistaminen saattaa jäädä tekemättä, kuten käy ilmi haastattelemani graafisen suunnittelijan kuvauksesta, missä hän kysyi uudelleenkäyttölupaa kahteen arkistokuvaan. Tässä vaiheessa paljastui, ettei lupaa ollut koskaan kysytty:

”...että ostetaan uudelleen käyttöoikeudet painettavaan esitteeseen. Ja siinä vaiheessa tuli [kuvia myyvältä yritykseltä] viesti, että he ei oo koskaan varmistaneet, että kuvassa esiintyvillä henkilöillä on mallioikeutta. Eli että heitä saisi käyttää mainonnassa.”

”Ja sitten he ilmotti että kaikki vastuu, mitä tämmösestä tapauksesta tulee, niin tulis meille työn tilaajina. Ja sitten tosiaan älähdimme, että jos te myytte kuvaa mainoksiin tarkistamatta, että on mallioikeuksia, niin kyl se vastuu on varmaan niinku teidän kautta...”

Esimerkki kuvaa käyttöoikeuksien sopimukseen liittyvää monimutkaisuutta. Lehtitalojen tapauksessa vastuu halutaan säilyttää kuvaajalla, jotta lehtitalo voi käyttää kuvia mahdollisimman joustavasti tulevaisuudessa. Samaan pyrkii myös graafinen suunnittelija, joka on ostanut aineistopankista kuvat kaupalliseen käyttöön. Kahden esimerkin ero lienee siinä, että lehtitalolle kuvaaja valokuvaaja ei oleta kuviensa päätyvän kaupalliseen käyttöön, kun taas graafinen suunnittelija oletti ostavansa kuvat nimenomaan mainostarkoitukseen. Ostaessaan kaupalliseen käyttöön tarkoitettua kuvaa aineistopankista asiakas voi olettaa voivansa käyttää kuvaa kaupallisesti. Lehteen painettavaksi tarkoitettuun kuvasta ei lehtitalon liene syytä tehdä samaa oletusta.

4.2.3 Sopimukset

Lehtitalojen avustajasopimukset näyttäisivät sisältävän suuria huolenaiheita muun muassa valokuvaajille ja journalisteille. Myös graafinen suunnittelija kertoo jättäneensä sellaiset lehtitalojen sopimukset allekirjoittamatta, missä olisi luovuttava kaikista oikeuksista:

”En mä halua antaa oikeuksii pois, ja varsinkaan ilman ekstrakorvausta mikä on aika yleinen käytäntö. Että korvaustaso tuntuu pysyneen samana, mutta halutaan laajemmat käyttöoikeudet.”

Ilmiön pelätään leviävän alan vallitsevaksi käytännöksi, jolloin freelance-pohjaisten valokuvaajien ja journalistien asema heikentyisi haastateltavien mielestä huomatta-

vasti.

Kansainvälisten toimijoiden sopimukset voivat olla hankalia tekijöille. Kääntäjä kertoo ulkomaisten toimeksiantajien sopimuksista, joissa voi olla Suomen käytännöistä poikkeavia ehtoja:

”Siellä sitten on saatettu tehdä tai tehdäankin niin, että uusille kääntäjille pistetään allekirjotettavaan sellanen sopimus, missä ne luopuu kaikista oikeuksistaan. Ja ne on usein ollu sellasia, et niissä oli muun muassa kaikkia mahdollisia uhkasakkoja jos mainitsee tätä firmaa jossain tai tämmösiä ihan käsittämättömiä pointteja. Ja niissä tosiaan myös sit vaadittiin luopumaan ihan kaikista [tekijän]oikeuksista.”

Ristiriitaa aiheuttaa tekijänoikeuslakien erilaisuus. Angloamerikkalaisissa oikeusjärjestelmissä, kuten Yhdysvalloissa tai Yhdistyneessä Kuningaskunnassa, moraaliset oikeudet ovat luovutettavissa samaan tapaan kokonaan kuin taloudelliset oikeudet¹³³. Suomen tekijänoikeuslain mukaan ainoastaan taloudellisista oikeuksista voi luopua kokonaan¹³⁴. Moraalisista oikeuksista voi luopua vain teoksen sellaisen käytön osalta, joka on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettua¹³⁵. Lainvalmistelutöiden mukaan tällä on haluttu estää tekijän oikeuksien turvaamiseksi tämän luopuminen moraalista oikeuksistaan silloin, kun teoksen käyttötapa ja -yhteys ei ole ennalta määritetty¹³⁶. Tarvitaan yhtenäisyyttä kaikkien alan paikallisten toimijoiden kesken, jotta ulkomaiselle tilaajalle on mahdollista viestiä niistä käytännöistä ja sopimusehdoista, joilla Suomessa suostutaan toimeksiantoihin.

Säveltäjä kertoo aiesopimuskäytännöstä, jolla pyritään lisäämään apurahoja antavien järjestöjen luottamusta hakijaa kohtaan. Aiesopimuksessa säveltäjä sitoutuu tekemään teoksen siinä tapauksessa, että projektille myönnetään haettu apuraha. Tämän ongelmallisuutta säveltäjä kuvaa seuraavasti:

”Ne on mun mielestä ollu epäreiluja sen takia, että siitä tavallaan, jos mä aattelen esimerkiksi mun tilannetta konkreettisesti, niin mulla on enemmän potentiaalisia tilaajia ku mitä mä ehdin tekemään. Niin jos mä nyt teen jonkun tämmösen aiesopimuksen, jossa mä sitoudun siihen, että jos tää sälli sattuu saamaan rahat, niin sitten mä teen sille biisin, niin enhän mä voi niinku istua siinä odottamassa, että saako se rahat vai ei ja sanoa kaikille muille että ei käy.”

Aiesopimus uhkaa sitoa säveltäjää epävarmoinhin projekteihin, jolloin muiden töiden vastaanottaminen muuttuu mutkikkaaksi. Tämä hankaloittaa tekijän toimeentuloa ja luo epävarmuutta.

133 Harenko, Niiranen & Tarkela (2006:56)

134 Tekijänoikeuslaki 27§:n 1 mom.

135 Tekijänoikeuslaki 3§:n 3 mom.

136 Harenko, Niiranen & Tarkela (2006:56)

4.2.4 Neuvottelutaidot

Luovan työn tekijöiden tilannetta saattaa hankaloittaa myös heikko neuvotteluasema, ja tästä oli viitteitä suurimmassa osassa haastatteluissa. Arkkitehti kertoo, että häntä edeltäneet kaupunginarkkitehdit eivät päässeet itse suunnittelemaan rakennuksia, koska olivat tyytyneet tilanteeseen. Näin ollen hän tulkitsee, että tämä on osaltaan heikentänyt myös hänen omaa neuvotteluasemaansa, jonka myötä suunnitteluprojektit ohjattiin usein ulkopuolisille konsulteille. Av-kääntäjä kuvaa neuvotteluasemaan vaikuttavia tekijöitä samalla tavalla:

”Mutta ne palkkiotkin on niinku kytköksissä siihen, että ne palkkiot pysyy alhasina niin kauan kuin ihmiset suostuu tekemään niillä hinnoilla ... tavallaan aina riittää niitä jotka tekee sitten puoli-ilmaseksi, niin miksi ne palkkiot nousisi ikinä?”

Haastateltavat kertovat neuvotteluaseman olevan heikko suurten toimijoiden kanssa. Työpaikan menettämisen pelko on todellinen, kun tekijöitä on enemmän kuin vapaita työpaikkoja:

”Moni niistä pelkää ihan aiheellisestikin, että jos ne rupee rettelöimään työnantajalle ja käy vastahankaan, niin nehän pistetään pihalle heti. Että uusia tulijoita on jonoks asti...”

Lehtitalojen retoriikka uudistuneiden sopimusehtojen hyväksyttämistä tekijöillä on ollut samankaltaista. Ollaan valmiita luopumaan työntekijästä, jos tämä ei allekirjoita sopimusta. Tämä viittaa oletukseen työnhakijoiden suuresta määrästä, jolloin sopimuksesta kieltäytyvän lehtitalon avustajan tilalle löydetään uusi tekijä.

”Mut sit yhtäkkiä sanottiin, että sitten... että valitettavasti et pysty enää tekemään, ellet sä allekirjota, ja sit ei siinä mitään neuvotteluasemaa ollu.”

Av-kääntäjä arvioi kunnollisten tukiverkostojen puutteen yhdeksi ongelmaksi kääntäjien työehtojen suhteen. Verkostoituminen ei hänen mukaansa toimi riittävän hyvin, jotta kääntäjät voisivat kollektiivisesti huolehtia eduistaan. Tukiverkostoja kaipaa myös säveltäjä, jonka mielestä ammattiliitto ei ole pystynyt huolehtimaan säveltäjien eduista riittävän hyvin:

”Tää äskenkin tässä sivulauseessa haukuttu säveltäjäyhdistys, joka ei oo pystynyt pitää meidän puolia ... Ja se on ollu hyvin sellasta hampaatonta se homma, että meidän ammattikunta ei oo pystynyt kollektiivisesti huolehtiin eduistaan.”

Graafinen suunnittelija kertoo, että toimeksiantoja tulee hyvin vähän hänen toimiessaan freelance-pohjalta. Hänellä on omien sanojensa mukaan hyvästä pohjasta ja suhteista huolimatta epävarmuutta toimeentulosta. Hän kuvaa freelancerina toimimiseen liittyvää epävarmuutta:

”Onhan se ihan hirveen vaivan... tai siis jännittävää aina mennä uuteen paikkaan sopimaan tapaaminen näyttekansion kanssa, ja sitten vakuuttaa että ’uskokaa vaan, että kyllä te saatte tämän tuotteen valmiiksi.’”

Neuvotteluosapuolten kokemattomuus voi myös tuoda neuvotteluihin haasteita. Graafinen suunnittelija nostaa yhdeksi toimeksiantojen haasteeksi sen, osaavatko molemmat osapuolet kysyä oikeita asioita työn määritteisiin liittyen. Ammattitaito ja harjaantuneisuus alan käytäntöihin on tarpeen, jotta tilanne on selkeä molemmille osapuolille.

”Ne toiveet voi olla aivan mahdottomia ... että sitten on pakko sanoa tai siinä toivoa, että siinä on sitten semmonen toimittaja, joka osaa sanoa, että ’hmm... että joo kyllähän niitä kuvia saa, mutta pitää miettiä, että miten että tämmösen jonkun elokuvayhtiön kuvia ei voi niin vaan käyttää.’”

Neuvottelutaitojen lisäksi tekijä tarvitsee usein markkinoille murtautumiseen rahaa. Laulaja-lauluntekijä kertoo musiikkialan vaatimuksista tämän suhteen:

”Kyllä popin ja rockin puolella, ja miksei iskelmänsäkin tietysti, että kyllä sun melkein pitää olla sillä [isolla levy-yhtiöllä], jos sä haluat saada [suurilevikkisen päivälehden] puolellesi tai sinne levyarvostelun. Tai ne biisit soimaan [radiokanavalla]. Tai että sulla on varaa. Siis ne mainokset on todella kalliita. Sivun mainokset [iltapäivälehdessä], joka sit tietysti tarkoittaa aukeeman juttua tietenkin. Niin sulla täytyy olla massia miljoona egeä, kun sä lähdet siihen leikkiin.”

Musiikkialalle on ollut tyypillistä levy-yhtiöiden ja radioasemien valta sen suhteen, mitä musiikkia ostetaan ja kuunnellaan. Internet on muuttanut tätä tasapainoa, kun sisältöä on mahdollista julkaista pienellä budjetilla omalla tietokoneella. Haastattelu ilmentää kuitenkin levy-yhtiöiden ja valtamedian tärkeää asemaa. Pienemmilläänkin rahoilla voidaan rakentaa markkinointi levyille, mutta suuruusluokka ja näkyvyys jäävät usein pienemmiksi:

”Mutta, että eihän pienellä firmalla, niinku mulla, niin eihän mulla oo niinku lähössä... mullahan loppuu rahat jo siinä 20 000 ja 50 000 euron kohdalla. Että siis nämä pelit on sillä tavalla eri pelejä...”

4.3 Tulonmuodostus

Tulonmuodostukseen liittyvät haasteet jakautuivat oman työn hinnoitteluun, teoksista saataviin palkkioihin, apurahojen myöntämiseen ja tekijänoikeuskorvauksiin.

4.3.1 Oman työn hinnoittelu

Tilauspohjalta työskentelevälle luovan työn tekijälle oman työn hinnoittelu voi olla haastavaa. Osaksi hinnoitteluvaikeudet liittyvät oman työn arviointiin ja siihen, mistä

työn vaiheista asiakasta voi laskuttaa:

”Mutta hirveen vaikee on hinnotella itteensä. Se on siis todella vaikee laskee, että kuinka paljon mihinkin työvaiheeseen kuluu aikaa, ja että mikä on oikeestaan työvaihe. Että onko se työvaihe silloin, kun vaan piirtelee kiekuroita paperille...”

Tilanne vaikeutuu, jos ei pääse vertailemaan hintoja muiden alan toimijoiden kanssa.

Useampi haastateltava kaipaisikin jonkinlaista hintojen standardointia. Arkkitehdin mukaan heillä oli toimivat perustaksat, joista piti EU:hun liittymisen myötä luopua, eikä enää ole kunnollista laskutusohjetta, jonka mukaan toimia. Toinen graafikoista kokee jonkinlaisen neuvontapalvelun tarpeelliseksi hintojen tarkistuttamiseen. Syinä hinnoitteluvaikeudelle nähdään palveluiden moninaisuus ja vertaistuen puute:

”Ku ei oo ollu koskaan mitään yhteinäistä liittoa tai tahoja, joka huolehtis näistä asioista, ja jengi ei oo kommunikoinu aikasemmin keskenään. Ehkä jengin tavoitteet ja toimintamallit on sit niin erilaisii tai jotain.”

”Nyt kun mä oon ollu pari vuotta silleen yksin neuvottelemassa, niin ei ymmärrä kuinka, millä tavalla se pitäis se suuruus laittaa sinne.”

Tekijät kaipaavat ammattiliittojen apua tuotteiden ja palveluiden yhdenmukaistamiseen. Toimitusehtojen ja myyntiehtojen samankaltaisuus auttaisi saamaan hinnat vertailukelpoisiksi asiakkaille, kuten valokuvaaja kertoo.

”Se olis se kaikkien hyöty. Asiakkaiden hyöty ja kuvaajien hyöty. Mutta ... noi järjestöt ei oo pystyny sitä luomaan.”

Toisaalta ammattiliiton määrittämä minimipalkkio voi olla liian pieni joillekin tekijöille. Tämä aiheuttaa vaikeuksia neuvotteluihin, kun tilaaja vetoaa hinnasta neuvoteltaessa liiton määrittämään minimihintaan:

”Eli ammattiliitto, jonka tehtävänä ois periaattessa puolustaa jäsentensä niinkun ammatillista menestymistä, niin se tässä tapauksessa on ihan selkee haittatekijä.”

Haastateltavat ovat kokeneet palkkioiden laskeneen viime vuosina. Valokuvaaja puhuu valokuvan hintamielikuvan romahtamisesta, johon ovat vaikuttaneet muun muassa lehtien lukijakuvat ja kuvatoimistojen määrän nopea kasvu. Valokuvan tilaajan valta hinnoittelussa on myös kasvanut:

”Moni ostaja ilmottaa, että mitä he maksaa kuvasta. Ja se on musta hirveen hankala kehitys, ja toivon että sille saatais stoppi. Että ei voida... jokaisella kuvalla on hyvin erilainen tuotantokustannus.”

Toisaalta valokuvaajan hyvä maine saattaa nostaa tilaajien mielikuvaa kuvaajan las-

kutushinnoista, jolloin tältä ei enää tilata samaan malliin. Tällaisessa tapauksessa olisi oman työn ja hintojen viestimisessä oltava erityisen tarkkana, jotta vääränlainen mielikuva hinnasta vältettäisiin. Vaarana voi muuten olla toimeksiantojen vähentyminen. Oman osaamisen ja palveluiden markkinoinnin taito on myös tärkeässä osassa.

Osasyynä valokuvan hinnan alenemiseen nähdään digitaalisen jälkikäsittelyn huomioimattomuus työn hinnassa. Valokuvaaja pohtii, että kuvaajille maksetaan nykyään vähemmän, kun kuvien ottamiseen ei enää mennykään yhtä paljon aikaa digitaalisten kameroiden yleistyessä. Tämä aika siirtyi kuitenkin jälkikäsittelyyn.

” Ja sit nää lehdet huomaa, et kauan siihen käsittelyyn menee aikaa, ja loppujen lopuksi ne ei enää haluakaan ymmärtää, vaan ne heittää härskisti, et ’joo et normaalisti meillä maksetaan 40 euroo kuva.’ ”

Tekniikan kehittyessä valokuvaajien olisi siis todennäköisesti pitänyt pystyä pitämään puolensa paremmin ja vedota kasvaneisiin digitaalisen kuvankäsittelyn osaamisvaatimuksiin. Alennettuihin hintoihin suostuminen tuolloin on saattanut heikentää valokuvaajien neuvotteluasemaa. Myös graafikot kokevat oman neuvotteluasemansa työn hinnasta pienemmäksi tilaajaan verrattuna:

”Että tavallaan, se hinnoittelu on aika vaikeeta. Että pääosin sen sanelee se työn tilaaja.”

”Ja sitten seuraava kysymys saattaa olla, et ’no me lähdetään etsii sitten toista edullisempaa vaihtoehtoa.’ ”

Hintatason laskemisen taustalla ovat myös aineistopankit, joiden graafinen suunnittelija arvioi houkuttelevan kulujaan karsivia pieniä ja keskisuuria yrittäjiä.

”Et Suomessa tavallaan se työ... hintataso saattaa olla aika monelle pk-yrittäjälle lähtee tuottaa omaa kuvamateriaalia niin aika korkea. Et sen takii sitten ehkä turvaudutaan näihin edullisempiin kuvapankkiratkaisuihin. Harmi kyllä, niinku oman työn kannalta, että se ei oo niin palkitsevaa.”

Yrityksillä ei ole resursseja tilata graafikolta räätälöityjä ratkaisuja, missä graafinen suunnittelija tekee kuvausjärjestelyt ja tuottaa tarkasti yrityksen tarpeisiin kuvia. Kuvauksesta on tulkittavissa, että haastateltava ei kuitenkaan aina ole valmis pudottamaan hintoja riittävästi kilpaillakseen aineistopankin kanssa. Kuvausjärjestelyjen kustannukset saavat yritykset valitsemaan yksinkertaisemman ja halvemmän ratkaisun, eikä esimerkiksi graafinen suunnittelija pääse tällöin toteuttamaan taiteellista luovuuttaan. Toisaalta valokuvaaja, jonka graafinen suunnittelija olisi työllistänyt, menettää toimeksiannon kokonaan.

4.3.2 Palkkiot luovasta työstä

Haastatellut valokuvaajat pitävät lehtitalojen tarjoamia palkkioita alhaisina luovutettuihin tekijänoikeuksiin nähden. Valokuvaaja pohtii lehtitalojen sopimusehtoja palkkioiden näkökulmasta ja pitää niitä haastavina. Mikäli sopimuksen piirissä otettu kuva on myytävä kokonaan pois, ei valokuvaajan kertoman mukaan toiminnasta saa tehtyä kannattavaa. Muun muassa laitteiston uusiminen muuttuu haastavaksi:

”Yksi linssi maksaa, just tehtiin tossa aamulla tilausta, niin 2800 euroa. Se on hyvin nopeesti laskettu, että edes se putkilo on maksettu takasin. Ei, se on matemaattisesti ihan täysi epäyhtälö ryhtyä lehtikuvaajaksi ja tehdä jollekin lehtitalolle hommia.”

Toisaalta tekijät ovat huolissaan valokuvaajille oletusarvoisesti kuuluvista valokopiointin tekijänoikeuskorvauksista. Mikäli valokuvan oikeudet siirtyvät kustantajalle, tilittää Kopiosto korvaukset kustantajalle valokuvaajan sijaan.

”Ajatellaan just Kopioston rahanjakotilanteita ja muita, niin onko sitten taas kustantajat siellä sitten viemässä tekijöiden rahat, kun he ovat keränneet tekijöiltä kaikki oikeudet on esimerkiksi se yksi kysymys.”

Tilanne johtanee ennen pitkää siihen, että lehtitalolle kuvaava käyttää työhön niin vähän aikaa ja energiaa kuin mahdollista päästäkseen järkevään kuukausiansioon. Av-kääntäjä näkee saman ilmiön kääntäjien tehdessä töitä käännöstoimistoille, joiden koetaan maksavan tekijöille liian alhaisia palkkioita. Työ on tehtävä nopeammin, jotta repliikkejä ehtii kääntää riittävästi. Hän näkee tämän vaikuttavan työn laatuun.

Tulonmuodostukseen vaikuttaa myös tietoisuus oman alan tulonlähteistä, ja tässä laulaja-lauluntekijä arvioi nuorilla muusikoilla olevan opittavaa. Tekijän pitäisi tuntea tekijänoikeuskorvausten logiikka ja korvaussummat, jotta hän voi laskea tarkemmin, minkälainen tekeminen kannattaa.

”Ne ei yhtään tiedä sitä, että rahahan tulee musiikin tekijälle siis Teostosta käytännössä. Sitten jos sä laulat tai oot muusikkona, niin Gramexista tulee jotain.”

Valokuvaaja näkee yrittäjyyden puutteiden johtavan haasteisiin tulonmuodostuksessa. Tämä vaikuttaa hänen mielestään valokuvaajilla oman työn hinnoitteluun:

”Varmaan 90 % valokuvaajista Suomessa ei oikeen ymmärrä sitä b2b-kaupankäyntinä, ku ei niinku asennoidu, et sä oot yrittäjä. Asennoidutaan vaan 'no mä nyt täs otan näit valokuvii..aijaa, ai 300 euroo, no on se aika vähän, mut kyl mä voin tulla tekee.”

Haastattelijat kokevat, että koulutusta tulisi kehittää yrittäjyyden ymmärtämisen ja tulonmuodostuksen hallitsemisen tukemiseksi. Näitä ei heidän mielestään painoteta riittävästi koulujen opetussuunnitelmassa.

”Se on ihan tietämättömyyttä, ku ei osaa laskee niit liiketoiminnan kuluja. Ei ne koulut valmista mitenkään sua yrittäjäksi.”

”Vasta nyt ihan viime aikoina on siihen herätty, että niin, että nää opiskelijat pitäis saada jonnekin töihinkin, eikä niillä ole mitään työelämävalmiuksia. Että ei tiedetä mitään palkkioista, yrittäjyydestä...”

4.3.3 Apurahat

Säveltäjä kertoo apurahalähteiden ehtyvän taidemusiikissa. Hän kertoo, että tämä näkyy siinä, kuinka monta apurahaa eri yhdistykset antavat samalle säveltäjälle:

”Mun naama on käyny tutuksi niille, mikä on hyvä ja huono asia. Se on hyvä sen takia, et ne tietää mihin se on menossa, ja ne pitää sitä uskottavana projektina. Ja sitten antaa mahdollisesti apurahaa. Mutta huono siinä mielessä, että koska kaikki, jotka halua tilata multa biisin, niin hakee niistä samoista rahastoista. Niin sitten ne kattoo, et ’hetkinen, että mehän tälle sällille jo annettiin viime vuonna...”

Tekijästä saattaa tässäkin tulla maineensa vanki. Taidemusiikin apurahapohjaisuus tuottaa ongelmia, koska suurin osa säveltäjistä tarvitsee apurahoja tullakseen toimeen Suomessa. Säveltäjä kertoo, kuinka suurin osa taidemusiikin projekteista rahoitetaan eri vaiheissa haettavilla apurahoilla. Tapahtuman tai konsertin järjestäjä hakee säveltäjän palkkaamista varten oman apurahansa, ja apurahoja myöntävät tahot tekevät rahoituspäätökset tämän pohjalta. Yksi kriteeri saattaa olla tarjota apurahoja mahdollisimman monelle eri säveltäjälle. Kun apurahojen kokonaismäärä laskee, tarkoittaa tämä pienempää toimeentuloa yksittäisille säveltäjille. Haastattelussa ilmenee, että tästä kärsivät etenkin nuoret säveltäjät:

”Kun samalla resurssit vähenee, niin kyllä mä katoen... just nyt oli 5-vuotisten taiteilija-apurahojen myöntö: ei ainootakaan alle viiskymppistä, nolla kappaletta.”

Apurahojen määrän väheneminen johtaa pienempään määrään apurahan saavia säveltäjiä. Tämän vuoksi on mahdollista, että lahjakkaitakin säveltäjiä jää apurahojen ulkopuolelle. Apurahaa annetaan myös säveltäjän mukaan yhä enemmän kevyen musiikin puolelle, mikä vaikeuttaa tilannetta entisestään. Säveltäjä ei löydä haastattelussa tähän juuri ratkaisuja ja pitää esimerkiksi kaupallisia menestystarinoita taidemusiikin puolella harvinaisina:

”Se, että Karita Mattila palkkaa Ilmo Rannan, pianistin, säestämään itseensä Finlandia-taloon tai Musiikkitaloon ja ... Et sit siinä ... sisääntulevalla rahalla voitais peittää kulut. Mutta siinäkin on niin, että just ja just siinä tapauksessa, että sitä ei missään mainostettais...”

4.3.4 Tekijänoikeuskorvaukset

Musiikin puolelta erilaiset tekijänoikeuskorvauksiin liittyvät kertoimet ja painotukset

nousivat esiin kevyen musiikin laulaja-lauluntekijän haastattelussa. Radioiden maksamissa esityskorvauksissa on haastatteleman laulaja-lauluntekijän mukaan rukattavaa. Hän kuvailee radioiden maksamien korvausten olevan epätasapainossa:

“Sanotaan, että 500 kertaa Iskelmässä tai kaks kertaa YleX:ssä on saman verran. Että se ei oo ihan kuosissa. Että ne pitäisi tasoittaa tai siinä tulee väkisinkin semmonen musiikin arvottaminen ja se genraajattelu, mikä musta ei oo hyvä.”

Korvausten määrät vaihtelevat haastateltavan mielestä myös elävän musiikin esityspaikoissa.

“Esimerkiksi iskelmän puolella, niin ne esiintyy aika paljon tällaisissa ravintoloissa. Ja huvipaikoissa. Ei niinkään konserteissa. Niin niissä on kauhee ero niissä korvauksissa, että jos sä oot huvipaikassa tai ravintolassa, niin se korvaus on, mä en muista tarkkoja lukumääriä, mutta vaikka 20 senttiä per sanotus. Mutta jos se on konsertissa, niin sä saat siitä euron taikka kaks euroa. Että siinä on mun mielestä liian iso ero.”

Teosto maksaa elävän musiikin tapahtumissa esitetyn musiikin tekijöille korvauksia esityspaikan perusteella. Kriteereinä ovat paikan yleisökapasiteetti sekä tapahtumien vuotuinen määrä.¹³⁷ Musiikkityöllillä ei ole merkitystä korvauksen määrään, vaan epätasapaino muodostuu eri musiikkityötyyppien tyypillisistä esityspaikoista. Jos iskelmän sijaan suurilla keikkapaikoilla suositaan rock-musiikkia, saattaa se ohjata myös lauluntekijöitä säveltämään tietyn tyyppistä musiikkia. Tekijät joutuvat punnitsemaan, kuinka paljon he ovat valmiita joustamaan omista periaatteistaan tai intohimosta omaksi kokemaansa musiikkityyliä kohtaan.

Taidemusiikin säveltäjä kertoo tekevänsä paljon kokoomateoksia, missä yhdistellään olemassa olevia teoksia omaksi kokonaisuudekseen. Säveltäjä ei ollut saanut tekijänoikeuskorvauksia teksteistä, jotka on koottu yli 2000 vuotta vanhojen tekstien pätkistä:

”Kun mä oon tehny teoksia, joissa on lauluja, joissa on teksti ... ja tota ne on ne kirjailijat turvallisesti yli 2000 vuotta sitten kuolleita eli niillä ei oo tekijänoikeutta enää siihen. Ja mä olin ite koonnu siitä oman juttunsa. Eli nyt luulis joku, ja lain mukaan se mun mielestä oliskin niin, että okei sen kokoomatekstin tekijänoikeus on mulla ja se osuus tekijänoikeuskorvauksista, mitkä kuuluu tekstin kirjottajalle tulis mulle. Näin vois kuvitella tai on mun mielestä se mitä laki sanoo. Mut se ei oo se käytäntö. Vaan käytäntö on se, että Teosto ottaa itselleen sen osan niistä tekijänoikeuskorvauksista, jotka tulee sellasille tekijöille, joille niitä ei voida lähettää. Eli nyt nää mun viis kuollutta Tamiliani... niinku niitten nimissä Teosto rahastaa multa kolmanneksen sen biisin tekijänoikeuskorvauksista, vaikka Teosto ei oo osallistunu millään lailla sen tekstin luomiseen. Tää on musta esimerkki mielivaltaisesta tekijänoikeuslain tulkinnasta.”

Tekijänoikeuslain 5§:n mukaan ”sillä, joka yhdistämällä teoksia tai teosten osia on

137 Teosto (2007)

aikaansaanut kirjallisen tai taiteellisen kokoomateoksen, on siihen tekijänoikeus, mutta hänen oikeutensa ei rajoita oikeutta ensiksi mainittuihin teoksiin.”¹³⁸ Kokoomateoksen tekijän tulee normaalisti saada lupa alkuperäisiltä tekijöiltä, mutta tässä tapauksessa alkuperäisillä teoksilla ei ole voimassaolevaa tekijänoikeutta. Teoston Tilitys- ja jakosääntöjen¹³⁹ mukaan teoksiin, joissa on tekijänoikeudesta vapaita osia, sovelletaan Teoston vapaiden teosten jakoa. Tekstistä todetaan: ”Jos teksti on vapaa ja teoksen sovittaja on sama kuin säveltäjä, ohjelmistotoimikunta päättää sovittajan osuudesta.”¹⁴⁰ Teostolla on kriteerit, joiden mukaan sovittajan osuus vapaan tekstin tai tekstien liittämistä sävellykseen määräytyy. Kokoomateoksena syntyneen tekstin liittämistä sävellykseen ei puhuta Tilitys- ja jakosäännöissä. Haastattelussa ei selvinnyt, oliko Teosto pitänyt säveltäjän kokoomalla tehtyä tekstiä vapaana teoksena vai uutena teoksena, joista jälkimmäisessä tapauksessa säveltäjälle olisi kuulunut sanoittajan osuus. Tapaus on esimerkki tekijänoikeuslain soveltamisen monimutkaisuudesta.

Teoston maksamat esityskorvaukset elävästä musiikista perustuvat esittäjien ilmoittamiin teosilmoituksiin. Näiden perusteella Teosto laskee tietyn kaavan mukaan kullekin tekijälle kuuluvan korvausosuuden kustakin esitetystä teoksesta. Laulaja-lauluntekijä kertoo joutuneensa odottamaan korvauksia täyttämättömien teosilmoitusten vuoksi:

”Eli mullakin on tässä ideana, että mulla on joukko artisteja, jotka on säännöllisesti ottaneet multa biisejä levyille ja konserttiohjelmiinsa ja muuta. Mutta sehän ei auta minua, jos he eivät raportoi esimerkiksi keikkoja.”

Näitä tilanteita varten Teostolla on olemassa valitusprosessi¹⁴¹, jonka avulla saamatta jääneitä korvauksia voi hakea jälkikäteen. Laulaja-lauluntekijä kertoo kokemuksistaan valitusprosessista:

”Sitten tekee reklamaation, siihen menee päivä, jonka jälkeen Teosto alkaa vaatia siltä esiintyjältä tai konsertin järjestäjältä, että missä nämä rahat on. Ja sitten siinä menee vuosi.”

Tiukassa taloudellisessa tilanteessa tekijänoikeuskorvausten pitkäaikainen odottelu saattaa lisätä epävarmuutta. On elettävä edellisen tai sitä edellisen vuoden tuloilla. Laulaja-lauluntekijä toteaa, että monet ovat ottaneet tämän vuoksi sivutyön, mikä saattaa toisaalta vaikuttaa luovuuteen ja tehtyjen sävellysten laatuun:

”Pitää miettiä koko ajan sitä, että minkä perässä juoksee, että juoksee rahan perässä vai juoksee tavallaan laadun perässä. Ja se, jos juoksee laadun perässä, niin se tarkoittaa kyllä välillä pysähtymistä.”

138 Tekijänoikeuslaki 5§
139 Teosto (2010)
140 Teosto (2010:12)
141 Teosto (2012d)

Internetin kehittyminen on mahdollistanut verkossa erilaiset musiikkipalvelut, joiden kautta musiikkitiedostoja voi joko ostaa omalle koneelleen tai kuunnella esimerkiksi suoraan Internet-selaimen kautta. Laulaja-lauluntekijä pitää nykyisiä korvauksia verkosta ladattavasta tai kuunneltavasta musiikista alhaisina:

”Vaikka sun biisiä on ladattu vaikka tuhat kertaa eli niinku tuhat ostoa, vois ajatella, niin kyllähän siitä olis suotavaa että siitä tuhat euroa tulisi, esimerkiksi euro per biisi. Mutta siitä käytännössä tulee ehkä yksi euro tekijälle.”

Musiikkipalvelut verkossa eivät vastaan korvauksiltaan vastaavia käyttötilanteita esimerkiksi radiossa tai televisiossa, koska korvausmekanismit eivät ole vielä onnistuneesti reagoineet muuttuneisiin kulutustottumuksiin. Laulaja-lauluntekijä pitää palveluiden edullisuutta syynä tähän:

”Jos sä maksat 50 euroa kuukaudessa ja voit kuunnella kaikkea maailman musiikkia, se on ihan selvä, ettei siitä jää kellekään mitään. Siis musiikintekijälle, kellekään muusikolle, ei kellekään jää siitä yhtään mitään.”

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET - RATKAISUJA HAASTEISIIN

Haastatteluissa ilmeni myös ratkaisumalleja tekijänoikeudellisiin haasteisiin, ja nämä jaottelin samaan kolmeen ryhmään: käyttöoikeuksien hallintaan, neuvotteluasemaan ja tulonmuodostukseen.

5.1 Käyttöoikeuksien hallinta

Käyttöoikeuksien hallinnan ongelmia haastateltavat ovat ratkaisseet jonkin verran valvomalla oikeuksiaan. Koska oikeuksien valvominen varsinkin verkkoympäristössä on nykypäivänä haasteellista, pääpaino käyttöoikeuksien hallinnan ratkaisuilla oli käyttöoikeuksien riittävällä viestimisellä työn tilaajalle ja käyttäjille.

5.1.1 Oikeuksien valvonta

Tekijänoikeuksissa, kuten immateriaalioikeuksissa yleensä, on oleellista kyetä valvomaan oikeuksiaan. Mikäli oikeudenhaltija ei kykene valvomaan teostensa käyttöä, hänellä ei käytännössä ole tekijänoikeuden tuomaa yksinoikeutta. Yksi oleellinen osa tekijänoikeuden kanssa kaupankäyntiä on näin ollen estää muita käyttämästä omia teoksiaan ilman lupaa tai ainakin varmistua, että näistä käytöistä tulee tekijälle koh-

tuullinen korvaus.

Haastatteluista oli kuitenkin tulkittavissa, että verkkoon ladattua materiaalia on käytännössä mahdotonta valvoa. Oli poikkeuksellista, että toinen graafinen suunnittelija oli havainnut postikortin kopioimisen yhteistyökumppanin kotisivuille. Tekijä ei ehdi valvoa teostensa käyttöä verkossa itse:

”Se on aika sattumaa, ja ehkä siksikin toi nyt sitten kävi ilmi, että oli yhteistyökumppani, ja sitten eksyi sivuille. Että sitä ei tiedä, missä muualla niitä on.”

Kyseisessä tilanteessa yhteistyökumppani oli valmistanut fyysisestä tuotteesta digitaalisen kopion, jolloin tilanteen ennaltaehkäisy teknisin apukeinoin on hyvin vaikeaa. Graafinen suunnittelija löysi tilanteeseen jonkinlaisen ratkaisun:

”Ja siitä lähtien oon järjestelmällisesti laittanut vesileimat jokaseen tuotokuvaan, joka lähtee mun koneelta eteenpäin.”

Vesileima ei estä kuvan kopioimista, mutta se osoittaa kuvan omistajan ja kertoo, että kyseinen kopio ei ole tarkoitettu levitettäväksi. Mikäli vesileima kuvan päällä on riittävän häiritsevä, se voi tehdä kuvasta käyttökelvottoman, mikä osaltaan ehkäisee kopioimista. Yksi valokuvaajista kertoo, että kuvan valvontaan on tulossa tämän lisäksi teknisiä ratkaisuja, kunhan ne saadaan markkinoille:

”Me ollaan odotettu jo pitkään sellasta, että kuvaan voidaan liittää tällanen joku sarjakoodi tai joku tämmönen, millä sitä voidaan tämmöseltä hakukoneelta etsiä.”

5.1.2 Käyttöoikeuksista viestiminen

Oikeuksien valvonta etenkin verkkoympäristössä on haastavaa, eikä yksittäinen tekijä kykene kontrolloimaan teoksensa leviämistä verkossa. Valvonnan ohella voidaan kuitenkin käyttää muita keinoja luvattomaan levittämiseen. Valokuvaaja kertoo käyttöoikeuksien tarkasta viestimisestä tilaajille:

”Se ihan vasta viime aikoina on koko ajan valistunu mulle, että kuinka tärkeitä se olisi eritellä, koska jos ihmisille ei sano hyvin tarkkaan, et mihin jotain asiaa saa käyttää, niin sit ne käyttää sitä...”

Käyttöoikeuksien selkeä viestiminen näyttää olevan muillekin valokuvaajille tärkeä työkalu, jotta ainakin kauppakumppanien kanssa ehdot ovat selvillä.

”Niitä vuokrataan sille asiakkaalle, et ne saa tietyn verran näkyvyyttä, tietyn verran aikaa. Ne saa kattoo niitä ja käyttää niitä kuvia, ja sitten maksua vastaan sitä saa käyttää lisää.”

”Sun velvollisuus yrittäjänä on suojata oma selustas ja hoitaa sopimukset kuntoon, ja sit pyydät kuittauksen meilissä tai sit ihan kirjallisena asiakkaalta.”

Selkeällä viestinnällä voidaan ehkäistä väärinkäsityksistä johtuvaa kopiointia ja luvattonta käyttöä. Kirjallisesti asioista sopiminen antaa lisäksi jonkinlaisen oikeussuojan tekijälle väärinkäytöstapauksia varten. Lisäksi asiakkaan käyttötarpeiden huomioimista pidetään tärkeänä osana käyttöoikeuksien hallintaa. Tekijän on asetettava käyttöehdot ja näille sopiva hinta. Hintaan vaikuttaa käytön laajuus ja käyttöaika:

”Kyl mä arvostan omaa käden jälkeä niin paljon et jos mä teen asiakkaalle tajuntaa laajentavaa matskua, haluan siitä myös oman siivun. Nyt kun firmat ei itekään tiedä mihin medioihin kuvat päätyy, on mun mielestä fiksu myydä kertalaakilla kaikki kanavat ja sit rajata vaan käyttöaika ja hinta sit sen mukaan.”

Näiden ehtojen selkeä viestiminen vähentänee myös osaltaan tekijöiden riskiä tekijänoikeuden loukkausten suhteen.

Tekijät toivovat myös tekijänoikeudellista koulutusta teosten käyttäjille, mikä haasteltavien mielestä voisi vähentää teosten luvattomia käyttöjä. Tätä toivotaan aloitettavaksi jo peruskoulusta. Tekijät pitävät tätä ammattiliittojen tehtävänä:

”Mä luulen, että se olis ehkä järjestöjen tehtävä valistaa enemmän, et tavallaan yksittäinen taiteilija tekee varmaan sen, mitä pystyy työnsä ohella niinku itekki yrittää...”

Graafinen suunnittelija kokee, että hänen alallaan ongelmia syntyy enemmän suhteessa käyttäjiin kuin sisällön tuottajiin. Alan sisällä hän pitää tekijänoikeusosaamista hyvänä joistakin vastaan tulleista ongelmista huolimatta. Kuluttajien tiedottaminen tekijänoikeusasioista saa tekijöiden kouluttamista suuremman painoarvon.

5.2 Neuvotteluasema

Haasteltavilla on neuvotteluasemaan liittyvien haasteiden lisäksi hyviä kokemuksia neuvotteluaseman parantamisesta. Tässä luvussa käsitellään näihin liittyviä kuvauksia. Neuvotteluaseman ratkaisut jaettiin tekijän neuvottelutaitoihin ja ammattitaitoon.

5.2.1 Neuvottelutaidot

Luovan työn tekijän neuvotteluasema esiintyi aiheena useimmissa haastatteluissa. Haastatteluiden perusteella monet tilanteet muuttuisivat tekijän kannalta edullisempaan suuntaan, mikäli tällä olisi paremmat edellytykset pitää neuvotteluissa kiinni omista oikeuksistaan. Tätä tukee esimerkiksi arkkitehdin kokemus hänen suunnittelemansa virastotalon suunnitelman hyväksymisestä. Kaupunginjohtaja halusi leikata kustannuksia yksinkertaistamalla rakennuksen muotoa, mutta arkkitehti sai lopulta teknisen lautakunnan vakuutettua pysymään alkuperäisessä suunnitelmassa. Neuvotteluissa ammattitaito on keskeisessä asemassa, kuten toinen graafikoista kertoo:

”Niin se, että jos esittää vain summan, niin se usein saattaa olla, et silmät on aika et ’niin paljon?’ Mutta sitten, kun sä lähdet kertoo, et mitä siellä on takana, niin sitten se ymmärrys kasvaa kyllä.”

Neuvottelutilanne vaatii myös itseluottamusta ja kovuutta. Säveltäjä kertoo pitävänsä huolen omasta tulonmuodostuksestaan ja olevansa ”aika ikävä neuvottelukumppani”. Puolensa pitäminen on tärkeää neuvotteluissa, sillä käyttöoikeuksista ja hinnoista neuvoteltaessa työn tilaaja pyrkii saamaan kaikki oikeudet itselleen usein tekijän liian alhaiseksi mieltämällä hinnalla. Mitä enemmän tekijä luottaa omaan osaamiseensa ja oman työnsä arvoon, sitä paremman aseman hän rakentaa itselleen. Kääntäjä uskoo, että alan tekijöiden kollektiivinen puolensa pitäminen korostuu:

”Ne palkkiot pysyy alhasina niin kauan kuin ihmiset suostuu tekemään niillä hinnoilla...”

Kollektiivisuus voi olla apuna myös lehtitalojen sopimuksista neuvoteltaessa. Valokuvaaja kertoo, joidenkin onnistuneen neuvottelemaan lehtitalojen sopimukseen omia erityisehtojaan:

”Jotku kuvaajat on neuvotellu siihen semmosii tavallaan omia sopimuksia, joissa määritellään, että kuvia käytetään esimerkiksi sanoma newsin pelkästään hesarin yhteydessä tai et niitä ei käytetä...”

Neuvottelutaidoilla on myös vaikutusta neuvotteluiden kestoon. Vaikka luovan työn tekijällä olisi riittävästi tietoa tekijänoikeuksista tai alan käytännöistä, voi neuvottelukumppanin kokemattomuus pitkittää neuvotteluja:

”Jos siellä on asiansaosaava tilanteen tunteva tyyppi, niin ne neuvottelut kestää yleensä ... saattaa kestää 20 sekuntia. Ja sitten taas semmosessa tapauksessa, jossa se toinen osapuoli ei oo tottunut tilaamaan musiikkia tai ei tiedä mitä siitä on tapana maksaa tai sitten jotenkin muuten vaan on hankala neuvottelukumppani, niin saattaa kestää kuukausimääriä.”

Jos neuvotteluosapuolet eivät tunne alan käsitteitä ja tavanomaisia toimintatapoja, voi neuvotteluprosessi hidastua. Tämän myötä vähemmän asiaa tunteva neuvottelukumppani on yleensä heikommassa asemassa. Tekijä voi kohentaa neuvotteluasemaansa luottamalla alan yleisiin sopimusehtoihin ja hintatasoon. Av-kääntäjä kertoo, kuinka he ovat pyrkineet pitämään kiinni omista oikeuksistaan ja käytännöistään ulkomaisten käännöstoimistojen ottaessa yhteyttä:

”Tosi moni on tosi reippaasti ottanut siitä kohtaa, että ’hei että meillä on tämmösi sopimuksii Suomessa, ja näiden mukaan tehdään, että ei mitään sanelupolitiikkaa’ ... Niin, et siinäkin on semmosta toimeksiantajien kouluttamista, että ne ei vaan... ne ei tiedä mistä av-kääntämisessä on kyse, niin sitten niitä pitää vähän opettaa myös, että tälleen näitä sitten tehdään.”

Esimerkki avaa luovan työn tekijän rohkeuden merkitystä omien ehtojensa ilmoittami-

nessa neuvottelutilanteissa. Tätä kautta saattaa paljastua, ettei työn tilaaja tiedä alan käytännöistä niin paljon kun tekijä saattaa olettaa. Tästä voi osittain johtua valokuvan hintaa sanelevan tilaajan hyvä neuvotteluasema. Kuten valokuvaaja huomauttaa, valokuvalla on tilanteesta riippuen vaihtelevat tuotantokustannukset. Näiden yksityiskohtien selkeä selvittäminen tilaajalle on osa neuvottelua. Tällöin on todennäköisempää, että tilaaja hyväksyy korkeamman hinnan pyydetystä työstä.

5.2.2 Ammattitaito

Luovan työn tekijän ammattitaidolla on suuri merkitys neuvotteluiden onnistumisessa. Valokuvaajan mukaan tämä on erityisen tärkeää freelance-pohjaisilla aloilla, missä luottamuksen rakentaminen on avainasemassa. Hän puhuu uskottavuuden luomisesta, minkä kautta tilaajien arvostus kasvaa:

”Tilaaks ne multa vai tilaaks ne joltain semmoselt studiolt, mis on palvelukses viis kuvaajaa. Jos mä sairastun just ennen kuvausta, se on riski niille, niin ne sitä kelaa. Et mun tarvii olla yksittäisenä tuottajana aika uskottava toimija ja toimia sopimusneuvotteluissa uskottavasti ja jämpästi. Se lisää vaan sitä arvostusta heidän silmissään, että tää on oikeesti validi toimija ja homma hoituu.”

Freelancerille oma aktiivisuus on toisen valokuvaajan kokemusten perusteella tärkeää. Tätä kautta hän sai hyvin toimeksiantoja lehtikuvaajana toimiessaan:

”Se oli ihan ihan hedelmällinen, että mun oli helppo saada töitä ja mulla oli paljon keikkoja, koska mä aktiivisesti myin omaa osaamistani, otin yhteyttä ja kävin näyttämässä kuvia. Ja sitten mä tein työni hyvin ja ihmiset oli tyytyväisiä siihen, miten mä tein töitä, niin sitten oli helppo saada... helppo työllistyä.”

Toimintamuodolla on merkitystä siinä, minkälainen asema luovan työn tekijällä on suhteessa työnantajaan tai työn tilaajaan. Yrittäjyydellä on haastateltavien mielestä hyvä vaikutus neuvotteluaseman tasapainoon tekijän kannalta. Tekijä ei ole isojen toimeksiantajien sanelun armoilla:

”Kun se on omassa hallinnassa se juttu, niin kyllä siitä silloin niinku tienaa ihan eri lailla ... Se tavallaan, että jos ottaa selvää siitä rahapuolesta, ja ottaa sitä mahdollisimman paljon omiin käsiin, niin se on taloudellisesti varmasti hyvä.”

”Varmaan siinä on sillain, että monet on oivaltanu sitä oman firmojen ja tällasten perustamisen kautta. Niin tavallaan se tilanne on pikkusen tasapainottunut.”

Kuukausipalkkainen työ ei ole luovan työn tekijälle kovinkaan usein edes mahdollista. Valokuvaaja kertoo omista kokemuksistaan seuraavasti:

”Freelance ja yrittäminen on melkeen sama asia nykyään. Että kysymys on, että pääseekö pal-

kalle johonkin kuukausiansioille. Ja viimeksi mä oon nähny ilmoituksen, jossa haetaan valokuvaajaa kuukausityöhön, niin... olikohan nelisen vuotta sitten.”

Yrittäjyyteen ja osaamiseen liittyy myös läheisesti erikoistuminen. Tämän avulla tekijä voi erottua ja kehittää vahvuuksiaan pidemmälle. Valokuvaajan mielestä erikoistumisen ja oikeiden suhteiden luomisen kautta pärjääminen on todennäköisempää kuin yleispätevänä valokuvaajana toimiminen. Hän nostaa työnantajanaan toimivan mainosvalokuvayhtiön yhdeksi esimerkiksi:

”Sen takia me just siirryttiin tähän tuotantoyhtiöajatteluun, että me kilpailutetaan valmiiksi, ja se tuntuu selkeesti olevan monien mainostoimistojen ja muita kiinnostava. Me pystytään tekemään se aika tehokkaasti, edullisesti nykyään.”

Esiintyvälle taiteilijalle ammattitaito voi tarkoittaa esimerkiksi uudistumista. Tämän avulla taiteilija vaalii suhdettaan yleisöön ja pitää mielenkiintoa yllä:

”Taiteen pitäisi uudistua. Mutta hyvä taiteilija uudistaa itse itsensä ja uudistuu eikä jää silloin tuleen makaamaan.”

Yrittäjänä toimiminen vaatii kuitenkin paljon energiaa muuhunkin kuin itse luovaan työhön. Yksityisyrittäjänä toimimisessa on aina kyseessä tässä suhteessa kompromissi, sillä paljon aikaa menee yrityksen käytännönasioiden järjestelyyn. Esimerkiksi laulaja-lauluntekijä toivoisi enemmän aikaa jäävän luovuudelle:

”On, on se se ykkösjuuttu, se on siis sydämen asia. Mutta tietenkin se vaatis sitä aikaa ja rauhaa, että tässä joutuu tekemään aika paljon kaikenlaista ... Mutta täytyy antaa itsellekin sellasta rauhaa välillä...”

Edellä näkyy tekijänoikeusosaamisen merkitys luovan työn onnistumisessa, ja tähän haastateltavat kaipaavat lisätukea ja koulutusta. Monilla aloilla tätä tukea onkin saatavissa. Säveltäjä kertoo säveltäjäyhdistyksen tarjoavan esimerkiksi sopimus pohjia jäsentensä käyttöön:

”No tähän päivään mennessä olen pärjänny omillani. Siis nythän, kun on tullu haukuttua moneen kertaan tätä säveltäjäyhdistystä, niin niillähän on nää pohjat eli sieltä saa jos halua. Mä en kyllä käytä niiden pohjia. Mutta tiedän, että jotkut niitä käyttää.”

Myös valokuvaajille on tarjolla tekijänoikeusperehdytystä Finnfoton kotisivuilla tekijänoikeusoppaan muodossa. Toinen graafikoista taas kertoo, että ammatillista tukea voisi olla tarjolla enemmänkin:

”Vähemmän just sellasta kaiken maailman harrastus- ja nippelöintiä, ja enemmän just sellasta ammatillista tietoa semmosta, että... sitä mä kaipaisin ainakin.”

5.3 Tulonmuodostus

Tulonmuodostuksen ratkaisut jaettiin tekijänoikeuskorvauksiin ja ansaintamalleihin. Sisältöjen uusien käyttötapojen korvaamiseen tekijöille kaivataan ratkaisumalleja. Toisaalta osalla tekijöistä on hyviä kokemuksia apurahalla työskentelystä, jolloin mahdollisuudet keskittyä luovaan työhön kasvavat. Apurahaan ja tekijänoikeuskorvauksiin liittyvät ratkaisut vaativat kuitenkin toimintaympäristöön tehtäviä muutoksia, joihin tekijä ei suoraan voi omalla toiminnallaan vaikuttaa.

Tekijän valitsemalla ansaintamallilla voi olla suuri merkitys toimeentulon kanssa. Oikean työmuodon valitseminen ja oman toiminnan ohjaaminen tulonmuodostuksen kannalta oleellisiin asioihin vaikuttivat haastateltavien toimeentuloon. Joissakin tilanteissa työtä on pirstaloitava, mikä näkyy haastateltavien kuvauksissa muiden töiden tekemisestä luovan työn ohessa.

5.3.1 Tekijänoikeuskorvaukset

Laulaja-lauluntekijä kertoo musiikissa koettavan tulonmenetyksiä musiikin uusien käyttömuotojen suhteen. Musiikkia käytetään muun muassa verkkopalveluissa, matkapuhelimissa ja muissa viihdelaitteissa, joista valmistajat eivät maksa yksityisen kopioinnin hyvitysmaksua. Laulaja-lauluntekijä ehdottaa veropohjaista ratkaisua, joka korvaisi nykyisen hyvitysmaksujärjestelmän:

”Eli kun sitä kuitenkin on saatavilla kaikista näistä online-systeemeistä, verkoista, puhelimista jne. Ja se on kaikki sitä kopiointia, mistä taiteilijat ei saa mitään. Niin että siihen tulisi joku järjestelmä, joku veromuotoinen.”

Musiikissa tekijöiden on tällä hetkellä vaikea vastata luvattomiin verkkopalveluihin laillisilla palveluilla, jotka tukisivat tulonmuodostusta. Veropohjaisten ratkaisujen etsiminen lienee myös merkki verkossa liikkuvan sisällön valvonnan mahdottomuudesta.

Joillekin tekijöille luovan työn tekeminen voi olla niin iso osa palkkaa, että kohtuullisen toimeentulon takaaminen riittäisi. Graafinen suunnittelija kokee moraalisten oikeuksien merkitsevän jopa taloudellisia oikeuksia enemmän.

”Jos olisi joku kansalaispalkka, niin sen kun vaan tekis. Että ei sitä... se on nimittäin niin mukavaa se itse työ, kun siinä on se oma alotusprobleema. Ja sitten se jos työ sujuu, ja sitten että sen näkee valmiina. Ne on niinku... ne on aina ne hienot vaiheet.”

Graafinen suunnittelija viittaa kansalaispalkalla Suomessa käytävään keskusteluun perustulosta, missä täysi-ikäisille kansalaisille maksettaisiin kuukausittain kiinteä ra-

hasumma¹⁴². Luovan työn tekijä voisi keskittyä luovaan työhön, ja kansalaispalkka vähentäisi painetta myydä omaa luovuuttaan. Tämä antaisi taiteellista vapautta kansalaispalkan suuruuden määrittämällä toimeentulolla. Kansalaispalkan tukena luovan työn tekijä voisi tehdä tarvittaessa kaupallisia toimeksiantoja kattaakseen elämisensä kulut. Suurempia tuloja hakevat luovan työn tekijät voisivat toimia markkinavetoisemmin kysynnän ehdoilla. Laulaja-lauluntekijä kertoo omista kokemuksistaan apurahalla elämisestä:

”No silloin jos on... tosiaan mulla oli toissa vuonna sellanen tilanne, että mä olin apurahalla, ja silloinhan jos pystyy sen rauhottaa sen elämän, että ei tarvii ottaa muita töitä vastaan, niin on se mukava istua alas ja kirjoitella ne biisit ja tehdä.”

Apuraha voi antaa tekijälle perustulon kaltaista perusturvaa, jonka varassa on mahdollista tehdä töitä taiteen ehdoilla.

Joissakin tilanteissa luovan työn tekijät tarvitsevat sisältöjen luomiseen myös olemassa olevia teoksia, jolloin tekijänoikeuskorvaukset voivat muodostua hidasteeksi materiaalin käyttöön. Graafinen suunnittelija käyttää olemassa olevaa materiaalia erilaisten audiovisuaalisten teosten tekemiseen. Tämän helpottamiseksi hän esittää ratkaisuksi tekijänoikeuden taloudellisten oikeuksien suoja-ajan lyhentämistä tekijän elinikään. Tällöin materiaalia vapautuisi nopeammin uudelleen käytettäväksi.

5.3.2 Ansaintamallit

Laulaja-lauluntekijä kertoo, että on pyrkinyt rakentamaan brändiä laulunkirjoituksen ympärille. Tämän avulla hän pyrkii siihen, että yhä useammat laulajat tilaavat häneltä kappaleita, joiden esittämisestä hänelle tulee tekijänoikeuskorvauksia:

”Että tässä tulee tämmönen efekti, ja silloin mun ei itse tarvitse mennä keikalle, vaan se sama raha tulee, joku muu veisaa, matkustaa ja herää. Tai kaheltatoista menee veisaamaan sen johonkin ravintolaan, että mun ei tarvii itse mennä sinne, että se sama raha tulee mulle.”

Mitä enemmän haastateltava saa kappaleitaan eri artisteille esitettäväksi, sitä enemmän jää aikaa tehdä sävellystyötä. Hänen kappaleidensa esittäjien suuri määrä pienentää riskiä täyttämättä jääneistä esitysilmoituksista, koska todennäköisyys siihen, että riittävän moni täyttää teosilmoitukset esitetyistä kappaleista kasvaa. Esityskorvauksista saatu hyöty korostuu haastateltavan mukaan nyt, kun hän tekee töitä oman yrityksensä kautta:

”Tavallaan nyt, kun mä omistan oikeudet omiin biiseihin ja koitan aina, että jos mä nyt teen muillekin biisejä, niin mä teen sitä oman yhtiön katalogia. Että aina kun joku muukin esittää mun

tekemää biisiä, niin mulle kilahtaa sinne firmaan tavallaan siitä kustannusoikeudesta 33% siitä esityskorvauksesta. Niin se on vaan niinku semmosta eläkettä tai säästöä tai muuta.”

Kuten hän aiemmin mainitsee, oman yrityksen pyörittämiseen sisältyy vaihtokauppa suurempien tulojen ja sävellystyöhön jäävän ajan välillä. Toistaiseksi haastateltava on kokenut ratkaisun toimivaksi. Tällä tavalla hänellä on myös paremmat mahdollisuudet vaikuttaa musiikkinsa leviämiseen digitaalisia kanavia pitkin:

”Mutta sitten tää online-puoli. Mä oon itse ratkaissu sen niin, että mulla on yks sopimus securicastin kanssa, ja ne menee vaan neljään, viiteen suomalaiseen online-kauppaan se musa ... että mä en anna sitä omaa musaa tonne Spotifyhin enkä edes iTunesiin ... sit se leviäis tonne jonnekin pitkin maailmaa, mutta sieltä ei tuu mitään korvauksia eikä tilityksiä. Sitten, kun se tulee joka paikassa vastaan, se on musta huono.”

Oman yrityksen kautta toimimisella ja oikeuksien pitämällä itsellään hän kykenee toteuttamaan hyväksi havaitsemaansa strategiaa valikoivasta lisensoinnista verkkopalveluiden osalta. Säveltäjä näkee asian hieman toisin, ja pyrkii hyödyntämään etenkin sosiaalista mediaa musiikkinsa levittämisessä. Kahta haastateltavaa yhdistää kuitenkin pyrkimys mahdollisimman pieneen määrään välikäsiä:

”Mä lähetin kaikille viulisteille viestin Facebookin kautta, että kaikki jotka mulla on, erinäisiä kymmeniä, että kaikki jotka haluaa sen nuotin saa sen PDF:nä multa sähköpostilla ilmaseks. Sen voi vapaasti tulostaa, sen voi lähettää kelle hyvänsä tai sen voi tulostaa tai antaa kelle hyvänsä. Sitä voi levittää täysin vapaasti. Ja sit mä vaan toivon, että siitä tehään aina Teosto-ilmoitus kun se esitetään. Tää on johtanu ihan hyvään tulonmuodostukseen. Tässä on koko kustantaja ohi-tettu ihan kokonaan.”

Molemmissa esimerkeissä oleellista on säveltäjän asema muusikoiden keskuudessa, joilla on kysyntää näiden teoksille. Kaikille luovan työn tekijöille tämä malli ei ole mahdollinen. Luovan työn tekemiseen liittyy paljon epävarmuutta, kuten edellä on esitetty, ja tulotason varmistamiseksi monet ovatkin ottaneet luovan työn lisäksi jonkin muun työn.

”Tähän liittyy aina semmonen epävarmuus, mutta se on niinku freelancerin arkea mun mielestä, että pitää olla sitten muita toimeksiantajia tai muita töitä.”

Laulaja-lauluntekijä kertoo, että muun muassa tekemättömien teosilmoitusten vuoksi muita töitä on hankittava myös musiikissa. Pahimmillaan teosilmoitusten reklamaatio-prosessin keskellä on elettävä edellisen tai sitä edellisen vuoden tuloilla.

”Oikeastaan joo, kyllä. Sen takia sitten monet taiteilijat ja muut, niin niillähän on joku muu homma.”

6 YHTEENVETO JA TULOSTEN POHDINTAA

Luovan työn tekijöiden tekijänoikeudelliset haasteet voidaan jakaa aineiston pohjalta kolmeen kategoriaan: käyttöoikeuksien hallintaan, neuvotteluasemaan ja tulonmuodostukseen. Käyttöoikeuksien hallintaan liittyviä haasteita syntyy tekijänoikeuden loukkauksista, aineistopankkien ja Internetin tuomista sisällön uusista käyttötavoista sekä oikeuksien hallintamekanismeista. Neuvotteluasemaan vaikuttivat tekijöiden määrä sekä tekijöiden neuvottelutaidot. Tulonmuodostuksen kannalta luovan työn tekijän tekijänoikeusosaaminen ja ammattitaito olivat keskiössä. Käsittelen tässä haastatteluaineistosta löytyneitä keskeisimpiä haasteita luovan työn tekijälle, ja pohdin näihin liittyviä ratkaisuvaihtoehtoja.

Luovan työn tekijöiden teosten luvattomaan käyttöön on usein syynä käyttäjän tietämättömyys ja väärinkäsitykset tekijänoikeudesta. Saatetaan esimerkiksi luulla, että tekijän nimen mainitseminen riittää sisällön julkaisemiseen Internetissä. Internet luo haasteita oikeuksien valvontaan; tekijän on vaikeaa tai mahdotonta päästä luvattomasti teosta käyttäneiden jäljille aineiston levittyä Internetiin lukemattomille käyttäjille. Luovan työn tekijät kaipaavatkin parempaa tiedottamista tekijänoikeuslaisista kuluttajille. Luovan työn tekijä voi itse ennaltaehkäistä tekijänoikeuksiensa loukkauksia viestimällä omien teostensa käyttöoikeuksista työn tilaajalle ja sisältöjen käyttäjille selkeästi. Lisäksi tekijät pitävät teosten tilaajien käyttötarpeiden huomioimista tärkeänä osana käyttöoikeuksien hallintaa. Tekijä saa oikeussuojaa väärinkäytöstopauksia varten, kun hän sopii kirjallisesti asioista.

Tekijänoikeusrikkomuksessa hyvitysvelvollisuus lankeaa teoksen käyttäjälle, vaikka hän olisikin toiminut vilpittömästi ja hyvässä uskossa. Siksi tahatonkin tekijänoikeusrikkomus voi johtaa hyvityksen maksamiseen tekijälle. Kun luvattomasti teosta käytävä ei voi piiloutua tietämättömyyden taakse, tekijän asema paranee. Oikeuskirjallisuudessa puhutaan ankaran vastuun periaatteesta, jonka perusteella teoksen käyttäjä joutuu maksamaan ”kohtuullisen hyvityksen” myös silloin, kun hän ei ole ”tiennyt eikä hänen olisi pitänytkaan tietää” käytön olleen luvatonta¹⁴³.

Teosten luvaton julkaisu loukkaa myös tekijöiden moraalisia oikeuksia. Tämä koskee etenkin teosten muuntelua. Tekijä voi kokea maineensa vaarantuvan, jos muunneltu teos julkaistaan alkuperäisen tekijän nimellä varustettuna. Moraalisten oikeuksien loukkaukset ovat haasteellisia, koska tekijä ei voi hakea hyvitystä käyttämällä teostaan tehokkaasti toisessa yhteydessä. Esimerkiksi tekijän mainetta uhkaava käyttö voi olla haitallista, vaikka tekijä onnistuisi hyötymään teoksestaan muissa yhteyksissä

143 Harenko, Niiranen & Tarkela (2006:505)

tai saamaan vahingonkorvauksia oikeuden kautta. Tekijän on pyrittävä viestimään moraalisiin oikeuksiin liittyvistä ehdoista työn tilaajalle mahdollisimman selkeästi ja näin minimoimaan tätä riskiä.

Aineistopankit luovat tekijöille haasteita tekijänoikeuksien hallinnan kannalta. Tekijälle voi olla epäselvää, tuleeko hän luovuttaneeksi teoksensa aineistopankkiin sopimuksen perusteella. Aineistopankeissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota tekijänoikeuksiin ja yksityisyyden suojaan. Tämä voisi onnistua esimerkiksi tallentamalla käyttöoikeustiedot aineiston metadataan. Käyttöoikeustietojen selkeys aineistopankeissa voisi auttaa muun muassa lehtitalojen avustajia sopimaan teostensa käyttöoikeuksista nykyistä joustavammin.

Internetissä yleistyneet aineistopankit, jotka kokoavat materiaalinsa luvattomasti hankituista teoksista, aiheuttavat haasteita etenkin graafisten sisältöjen tekijöille. Vertaisverkot mahdollistavat teosten luvattoman jakamisen, ja tästä koetaan koituvan tulonmenetyksiä muun muassa musiikissa.

Käyttöoikeuksien hallinnan ongelmiin voisivat olla ratkaisuna digitaalisen sisällön kauppapaikat, joissa tekijä voi myydä käyttöoikeuksia ja luovan työn tuotteita. Kauppapaikat yksinkertaistaisivat sisällön käyttöoikeuksien hankkimisprosessia. Teoksen käyttöoikeudet voisi hankkia etsimällä teostyyppiltään ja aiheeltaan sopivan teoksen ja tarvittaessa maksaa tekijälle tämän määrittämä korvaus. Tätä toteuttaa osittain Laurence Lessigin luoma avoimiin lisensseihin perustuva Creative Commons -järjestelmä, missä tekijä tallentaa teoksen yhteyteen haluamansa käyttöehdot erilaisilla räätälöidyillä lisensseillä¹⁴⁴. Creative Commons -järjestelmän perusajatus, *some rights reserved*, kääntää tekijänoikeuden kielteisyyden pääläelleen, kun vain osa oikeuksista pidätetään¹⁴⁵. Tekijän on mahdollista ilmaista sallivansa esimerkiksi teoksen käytön ei-kaupallisessa yhteydessä, kunhan tekijän nimi mainitaan.

Luovan työn tekijät kokevat, että alalla on liikaa tekijöitä. Tämä vaikuttaa yksittäisen tekijän neuvotteluasemaan, kun kaikille ei riitä työpaikkoja tai toimeksiantoja. Tekniikan kehittyminen on tuonut sisällöntuotannon työkalut yhä useamman saataville, mikä lisää tekijöiden määrää entisestään. Kilpailua luovat myös aineistopankit, jotka vievät etenkin valokuvaajilta toimeksiantoja. Neuvotteluihin voi tuoda haasteita myös neuvotteluosapuolten kokemattomuus. Ammattitaito ja harjaantuneisuus alan käytäntöihin on tarpeen, jotta tilanne on selkeä molemmille osapuolille.

Luovan työn tekijällä on heikko neuvotteluasema suurten toimijoiden kanssa. Työ-

144 Hietanen & Välimäki (2004)

145 Hietanen & Välimäki (2004)

paikan menettämisen pelko on todellinen, kun tekijöitä on enemmän kuin vapaita työpaikkoja. Luovan työn tekijän neuvottelutaidot, yrittäjän asema ja ammattitaito parantavat neuvotteluasemaa. Oman luovuuden tuotteistamisen taito ja tekijänoikeuslain tunteminen auttavat tekijöitä neuvottelemaan käyttöoikeuksista ja korvauksen suuruudesta. Tekijöillä on myös paremmat edellytykset hinnoitella teoksiaan ja sanelle ehtoja työn tekemiselle. Luovan työn tekijä voi parantaa neuvotteluasemaansa myös erikoistumalla. Tällöin hän erottuu ja kilpailee pienemmän tekijäjoukon kanssa toimeksiannoista.

Sopimukset, joissa pyydetään luopumaan kaikista tekijänoikeuksista, koetaan ongelmallisiksi. Esimerkiksi lehtitalojen avustajasopimuksista vastineeksi saatujen palkkioiden ei koeta riittävän järkevään toimeentuloon, ja monet tekijät ovat tämän vuoksi siirtyneet muille toimeksiantajille. Kansainvälisten toimijoiden sopimukset voivat sisältää Suomen käytännöstä poikkeavia ehtoja. Esimerkiksi moraalisisista oikeuksista pitäisi luopua laajemmin kuin Suomen tekijänoikeuslaissa säädetään. Sopimukset voivat myös sitoa tekijöitä toteutumattomiin projekteihin. Aiesopimuskäytäntö, jonka tarkoitus on parantaa taidemusiikin projektin uskottavuutta apurahan myöntäjän silmissä, sitoo säveltäjiä epävarmoihin projekteihin.

Oman työn hinnoittelu voi olla luovan työn tekijälle haastavaa. Osaksi hinnoitteluvaikkeudet liittyvät oman työn arviointiin ja siihen, mistä työn vaiheista asiakasta voi laskuttaa. Tuotteiden ja palveluiden yhdenmukaistaminen auttaisi oman työn hinnoittelua. Toisaalta ammattiliiton määrittämä minimipalkkio voi vaikeuttaa neuvotteluja, kun tilaaja vetoaa liiton määrittämään minimipalkkioon.

Luovan työn tekijät kokevat tekijänoikeuskorvausten pienentyneen. Musiikissa tekijänoikeuskorvauksiin liittyvät kertoimet ja painotukset koetaan paikoin musiikkityylejä arvottaviksi. Toisaalta verkkopalveluista saatavat korvaukset koetaan liian alhaisiksi palveluiden käyttövolyyymiin nähden. Taidemusiikissa apurahamäärien koetaan vähentyneen, mikä on vaikuttanut etenkin nuorten säveltäjien asemaan.

Luovan työn tekijä on entistä suuremmassa vastuussa omasta tulonmuodostuksestaan. On oltava ajan hermolla mahdollisuuksista tuotteistaa ja myydä luovuuttaan. Esimerkiksi alle 200 musiikintekijää ylsi yli 20 000 euron tilityksiin Teostolta vuonna 2012¹⁴⁶. Lisäksi musiikinkuluttajat ovat siirtyneet verkkopalveluihin, jotka ohittavat perinteiset korvausmekanismit tai joista saatavat korvaussummat jäävät liian pieniksi. Tekijöille ei tällöin kerry korvauksia entiseen malliin, jolloin on etsittävä muita tapoja ansaita rahaa luodulla sisällöllä. Usein tekijä joutuu turvaamaan toimeentulonsa tekemällä muita töitä luovan työn ohessa.

146 Teosto (2012b)

Tekijänoikeuskorvausten logiikka ja korvaussummat tulisi olla tiedossa, jotta tekijä voi laskea tarkemmin työn kannattavuutta. Oikean työmuodon valitseminen ja oman toiminnan ohjaaminen tulonmuodostuksen kannalta oleellisiin asioihin vaikuttavat luovan työn tekijän toimeentuloon. Tähän liittyvää koulutusta tulisi lisätä, koska asioita ei tällä hetkellä painoteta riittävästi luoville aloille tekijöitä kouluttavien koulujen opetussuunnitelmissa.

Ammattiliitot voivat tukea luovan työn tekijää tarjoamalla muun muassa tekijänoikeuskoulutusta ja tietoa yrittäjyydestä. Ammattiliitot julkaisevat muun muassa sopimus pohjia verkkosivuillaan, ja osa tarjoaa maksutonta tekijänoikeusneuvontaa jäsenilleen. Suomen valokuvajärjestöjen keskusliitto Finnfoton verkkosivuilla on tietoa tekijänoikeudesta ja ohjeita valokuvan käyttöoikeuksien luovutukseen ja hinnoitteluun¹⁴⁷. Kuvasto tarjoaa neuvontaa kuvien ja taideteosten tekijänoikeuksiin teosten tekijöille, oikeudenhaltijoille ja kuvien käyttäjille¹⁴⁸.

Ammattiliitoilla on tärkeä rooli myös luovan työn tekijän neuvotteluaseman kohentamisessa. Radio- ja tv-työn freelancereiden minimipalkat määrittelevä Yhtyneet-sopimus antaa työntekijöille tukea neuvotteluihin¹⁴⁹, ja alan yhteiset pelisäännöt auttavat muun muassa av-kääntäjiä neuvottelemaan paremmin ulkomaisten käännöstoimistojen kanssa. Ammattiliitot voivat myös valvoa jäsentensä tekijänoikeuksia. Muusikoiden liitto valvoo esittävien taiteilijoiden tekijänoikeuksia ja kerää tekijänoikeuskorvauksia jäsenilleen Gramexin toimintaa täydentäen¹⁵⁰.

Vertaistuki luovan työn tekijöiden kesken on tärkeää, jotta tekijä on tietoinen alansa yleisistä käytännöistä. Järjestäytyneinä tekijöillä on myös paremmat edellytykset huoletta omista eduistaan ja oikeuksistaan. Esimerkiksi av-kääntäjillä on verkossa oma keskustelupalsta¹⁵¹, jonka avulla he voivat keskustella muun muassa työnantajiin, tekijänoikeuksiin ja hinnoitteluun liittyvistä asioista.

Tekijänoikeusosaaminen ja ammattitaito ovat keskeisessä asemassa luovan työn tekijän menestymisen kannalta. Ammattiliitot voivat tukea tekijää tarjoamalla koulutusta ja neuvontaa ammatinharjoittamisessa, mutta päävastuu on luovan työn tekijällä. Tämän on tunnettava tekijänoikeuslaki, ymmärrettävä yrittäjyyden periaatteet ja osattava tuotteistaa luovuutensa siten, että kykenee muodostamaan toimintakustannuksiin nähden riittävän määrän säännöllistä tuloa. Lisäksi on kyettävä valvomaan oikeuksiin. Luovan työn tekijän on tiedettävä ja tunnistettava, mistä kanavista raha tulee,

147 Finnfoto (2012)

148 Kuvasto (2012b)

149 Av-kääntäjät (2012a)

150 Muusikoiden liitto (2010)

151 Av-kääntäjät (2012b)

jotta hän osaa tehdä oikeita valintoja sen suhteen, miten käyttää teoksiinsa syntynyttä tekijänoikeutta. Hänen on sopeutettava oma toimintansa toimintaympäristön muutoksiin tinkimättä taiteellisesta kunnianhimestaan. Luovan työn tekijän haasteena on omaksua tämä ajatusmalli ja toteuttaa sitä menestyksekkäästi.

7 JATKOTUTKIMUKSEN TARVE

Luovan työn tekijöiden näkökulmaa tekijänoikeudellisiin haasteisiin voisi lisäksi täydentää jatkotutkimuksella työnantajien ja luovien töiden tilaajien näkökulmasta. Tällä voitaisiin hahmottaa luovan työn kentän kokonaiskuvaa entistä paremmin.

Tekijänoikeudellisten haasteiden ratkaisuihin oli keskiössä luovan työn tekijän osaaminen ja ammattitaito. Tekijänoikeusaloilla voidaan puhua immateriaalioikeuksien hallinnasta, mihin liittyy muun muassa oikeuksien valvonta ja tekijänoikeuden tulouttaminen. Aineettomien oikeuksien strateginen hallinta on yhä tärkeämpää luovaa sisältöä hyödyntäville yrityksille. Tutkimusta voisi viedä eteenpäin tutkimalla yritysten aineettomien oikeuksien hallinnan strategioita sekä näiden soveltuvuutta luovan työn tekijöiden käyttöön.

Aineistopankkien toiminnallisuuksia voisi tutkia tarkemmin esimerkiksi tarkempien käyttöoikeustietojen hyödyntämisestä aineistopankeissa. Teoksiin liitettävien käyttöoikeustietojen selkeys voisi parantaa muun muassa lehtitalojen mahdollisuuksia hankkia aineistoa myös rajatuilla käyttöoikeuksilla.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. (1994): Laadullinen tutkimus. Vastapaino Oy, Tampere.
- Alasuutari, P. (2011): Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino Oy, Tampere.
- Av-kääntäjät (2012a): Yhtyneet-sopimus. <http://www.av-kaantajat.fi/ammattilaiselle/yhtyneet-sopimus/>, luettu 1.11.2012.
- Av-kääntäjät (2012b): Haluatko mukaan av-kääntäjien foorumille? http://www.av-kaantajat.fi/ammattilaiselle/haluatko_mukaan_av-kaantajien_fo/, luettu 2.11.2012.
- Expressen (2010): Grek blev turk på burk - kräver 50 miljoner i skadestånd. <http://www.expressen.se/nyheter/grek-blev-turk-pa-burk---kraver-50-miljoner-i-skadestand/?print=true>, luettu 19.10.2012.
- Finnfoto (2012): Työkalut. <http://finnfoto.fi/tyokalut/>, luettu 31.10.2012.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1999): The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research. Aldine de Gruyter, New York.
- Gramex (2012): Tietoa Gramexista. http://www.gramex.fi/fi/tietoa_gramexista, luettu 16.10.2012.
- Haarman, P.-L. (2005): Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Talentum, Helsinki.
- Haarman, P.-L. & Mansala, M.-L. (2007): Immateriaalioikeuden perusteet. Talentum, Helsinki.
- Harenko, K., Niiranen, V., Tarkela, P. (2006): Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja. WS Bookwell Oy, Porvoo.
- Helin, I. (2006): Kääntäjä yrittäjänä. Itsenäisen kääntäjän uudistettu opas. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja 5. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hietanen, H. & Välimäki, M. (2004): Creative Commons rantautui Suomeen. IPRinfo 4/2004. IPR University Center Association, Helsinki. http://www.iprinfo.com/lehtiarkisto?action=articleDetails&a_id=285&id=22, luettu 7.11.2012.
- Journalistiliitto (2010): Yhtyneet-sopimus. http://www.journalistiliitto.fi/@Bin/2461470/2_Yhtyneet_Sopimus_1.10.2010.pdf, luettu 16.10.2012.
- Kansan Uutiset (2012): Arhinmäki arvosteli isojen lehtitalojen avustajasopimuksia. <http://www.kansanuutiset.fi/uutiset/kotimaa/2779088/arhinmaki-arvosteli-isojen-lehtitalojen-avustajasopimuksia>, luettu 5.11.2012.
- Karhumaa, M., Lehtman, I., Nikula, J. (2010): Musiikki liiketoimintana. Teos, Helsinki.
- KKO:1982-II-36. <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1982/19820036t?search%5Btype%5D=>

- pika&search%5Bpika%5D=KKO%3A1982-II-36, luettu 4.11.2012.
- KKO:1989:62. <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1989/19890062?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=KKO%3A1989%3A62>, luettu 4.11.2012.
- Kopioisto (2012): Valokopiointiluvat kirjojen ja lehtien kopiointiin. http://www.kopioisto.fi/kopioisto/teosten_kayttoluvat/valokopiointi/fi_FI/valokopiointi/, luettu 29.10.2012.
- Kuvasto (2012b): Kuvan käyttö >>> Jälleenmyyntikorvaus. <http://www.kuvastory.fi/index.php?cat=5&lang=fi&mstr=1>, luettu 29.10.2012.
- Kuvasto (2012c): Tekijänoikeus >>> Tekijänoikeudellinen neuvonta. <http://www.kuvastory.fi/index.php?cat=3&lang=fi>, luettu 1.11.2012.
- Leppämäki, L. (2006): Tekijänoikeuden oikeuttaminen. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Lessig, L. (2008): Remix. Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy. The Penguin Press, New York.
- MacQueen, H., Waelde, C., Laurie, G., Brown, A. (2010): Contemporary Intellectual Property. Law and Policy. Second Edition. Oxford University Press.
- Mattila, P. (2006): Toiminta, valta ja kokemus organisaation muutoksessa - Tutkimus kolmesta suuryrityksestä. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Metsämuuronen, J. (2006): Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Muusikoiden liitto (2010): Valtuutussopimus. http://www.muusikkojenliitto.fi/valtuutussopimus/Valtuutussopimus_2010.pdf, luettu 1.11.2012.
- Oikeusministeriö (1953): Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin. KM 1953:5. Helsinki.
- Perustuslakivaliokunta (2005): Perustuslakivaliokunnan lausunto 7/2005 vp. http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/pevl_7_2005_p.shtml, luettu 29.10.2012.
- Pihlajarinne, T. (2012): Immateriaalioikeuden yleiset opit ja digitalisoituminen - vertailussa tekijänoikeus ja tavaramerkkioikeus.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005): Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere.
- Suomen Kuvalehti (2012): Kansalaispalkka kaikille? ”Hyvä mahdollisuus kannustaa ihmisiä töihin”. <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/talous/perustulo>, luettu 31.10.2012.
- Suomen Markkinointiliitto (2012): Juristipiirin kysymys- ja vastauspalsta. http://info.mark.fi/markinfo_juristipiiri?id=12465924, luettu 2.11.2012.

- Suomen Säveltäjät (2012): Säveltäjän mietteitä. <http://www.composers.fi/articles/Saeveltaejaen-mietteita/96/>, luettu 16.10.2012.
- Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>, luettu 7.11.2012.
- Tekijänoikeusneuvosto (2002): Lausunto 2002:17. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tekijaenoikeus/tekijaenoikeusneuvosto/tekijaenoikeusneuvoston_lausunnot/2002/liitteet/tn200217.pdf, luettu 14.8.2012.
- Teosto (2007): Elävä musiikki tapahtumassa. http://teosto.fi/teosto/websivut.nsf/wpages/elava_musiikki_tapahtumassa_2012.html!OpenDocument&ExpandSection=1#_Section1, luettu 19.9.2012.
- Teosto (2010): Tilitys- ja jakosäännöt. [http://www.teosto.fi/teosto/websivut.nsf/0/e119e3b7e23498aac2257294005f73d6/\\$FILE/TeostonTilitys-%20ja%20jakosääntö.pdf](http://www.teosto.fi/teosto/websivut.nsf/0/e119e3b7e23498aac2257294005f73d6/$FILE/TeostonTilitys-%20ja%20jakosääntö.pdf), luettu 21.9.2012.
- Teosto (2012a): Musiikin tekijät. <http://teosto.fi/tekijat>, luettu 16.10.2012.
- Teosto (2012b): Usein kysyttyä -> Korvaukset -> Paljonko musiikintekijä saa Teostolta rahaa? <http://teosto.fi/teosto/usein-kysyttya>, luettu 16.1.2012.
- Teosto (2012c): Musiikki näyttämöesityksissä. <http://www.teosto.fi/teosto/websivut.nsf/wpages/nayttamoesitykset.html!OpenDocument&ExpandSection=4>, luettu 16.10.2012.
- Teosto (2012d): Tilitysaikataulu. <http://teosto.fi/tekijat/artikkelit/tilitysaikataulu>, luettu 26.10.2012.
- Teosto / Hyvitysmaksuyksikkö (2012a): Hyvitysmaksun saajat. http://www.hyvitysmaksu.fi/fin/hyvitysmaksun_saajat.html, luettu 16.10.2012.
- Teosto / Hyvitysmaksuyksikkö (2012b): Tietoa hyvitysmaksusta. http://www.hyvitysmaksu.fi/fin/tietoa_hyvitysmaksusta.html, luettu 16.10.2012.
- Tietoyhteiskuntadirektiivi 2001/29/EY. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0029:FI:HTML>, luettu 7.11.2012.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2008): IPR tehokkaaseen käyttöön! Aineksia teollis- ja tekijänoikeuksien strategiaan. http://www.tem.fi/files/22807/TEM37_2008_liitteinen_konserni.pdf, luettu 22.10.2012.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2011a): Sirpalepolitiikasta kohti luovan talouden ekosysteemiä. Loppuraportti työ- ja elinkeinoministeriön Luovan talouden strategisesta hankkeesta 2008-2011. http://www.tem.fi/files/30750/35_luovan_talouden_nettti.pdf, luettu 22.10.2012.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2011b): Luova raha. Näkökulmia luovien alojen rahoitukseen. http://www.tem.fi/files/29724/Luova_Raha_Nakokulmia_Julkaisu_2011.pdf, luettu 26.10.2012.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2012): Teollisoikeudet. <http://www.tem.fi/?s=862>, luettu 24.8.2012.

YK:n kaupan ja kehityksen järjestö (2010): Creative Economy. Report 2010. http://unctad.org/en/Docs/ditctab20103_en.pdf, luettu 22.10.2012.

Yle Uutiset (2012): Sanoma Magazines pitää kiisteltyä avustajasopimusta Internet-ajan välttämättömyytenä. http://yle.fi/uutiset/sanoma_magazines_pitaa_kiisteltya_avustajasopimusta_internet-ajan_valttamattomyytena/5073021, luettu 5.11.2012.

Kun työn teettämisen tavat muuttuvat, työntekijän on hallittava yhä uusia asioita – esimerkiksi itsensä työllistävien on hallittava tekijänoikeudet.

Järvilehdon tutkimus tarttuu muutoksessa oleviin tekijänoikeuksiin luovilla aloilla. Näillä aloilla digitalisoituminen on mahdollistanut rajattoman kopioinnin ja aineiston välittämisen pienillä kustannuksilla. Digitaalisen teknologian ja erilaisten verkkopalveluiden kehittyminen on avannut uusia mahdollisuuksia käyttää, muokata ja jakaa sisältöä verkossa, ja myös palveluiden käyttäjät joutuvat tekijänoikeuden kanssa tekemisiin. Luovien alojen työntekijöitä hämmentävät uudet toimintatavat ja pelisäännöt, ja erilaiset ongelmat ovat lisääntyneet.

Tässä tutkimuksessa kartoitetaan, millaisia ongelmia esiintyy ja mitä niiden ratkaisemiseksi voisi tehdä. Tutkimus on toteutettu osana Euroopan Unionin sosiaalirahaston rahoittamaa Unelmia uudesta työstä -hanketta.